

בסייעתא דשמיא

קונטרס

עמרת ראש

דיני גילוח הראש והזקן
ורדין מכונות גילוח המצויות כיום

- מהדורת ביקורת -

בני ברק
שנת "השם גבולך שלום" לפ"ק
ל"ג בעומר - שמיטה תשפ"ב

זיכרון עולם בהיכל ה'

לעילוי נשמת

ר' רחמים בנימין כהן גינדי ז"ל

בן אברהם והלנה

נלב"ע י"ג אייר תשס"ב

ת. נ. צ. ב. ה.

לעילוי נשמת

מרת גולדה זלבה רפאל כהן ז"ל

בת זאב וולף ושרה

נלב"ע ה' מנחם אב תשע"ח

ת. נ. צ. ב. ה.

כל הזכויות שמורות

בכל ענייני הקונטרס ניתן לפנות בדוא"ל:

Otiot613@gmail.com

הערות והארות יתקבלו בברכה

ניתן לקבל בדוא"ל חג"ל את קונטרס זה בקובץ

וכן קונטרס 'באר בשדה' - דיני שביעית במדולי בתים

והצרות

תוכן העניינים:

סימן א' - דין גילוח הזקן במכונת גילוח 2

שיטות הראשונים בגדר 'גילוח' • שיטות הראשונים בגדר 'השחתה' • דין תער כשאינו בדרך • גילוח במשחה • דין מספריים בעין תער כשאינם משאירות שיער • שיטת התוס' בגילוח פאות הראש וביאורה כב' דרכים ומה שיש ללמוד מזה לזקן • דין מכונת גילוח המצויות כיום • בירור דעת החפץ חיים אודות מכונת הגילוח • בירור דעת הגר"מ פיינשטיין בהג"ל • עוד משיטות הפוסקים בזה •

סימן ב' - עוד בעניין הג"ל ע"פ שיטת הנודע ביהודה 3

• היתר הג"ב בדין גילוח בחול המועד • טעמו בדבר פירסום ההיתר • דין תגלחת תער אחר מספריים • מה' הראשונים בשיעור ב' שערות • השגות החת"ס על הג"ב • הערות ע"ד החת"ס • דעת כמה פוסקים כג"ב • דעת השבט הלוי בהג"ל •

סימן ג' - דין פאות הראש וביאזה אופן מותר לגלחם 4

• מה' הראשונים אודות גילוח במספריים • דין מלקט ורהיטני לשיטת הרמב"ם • דין הג"ל לשיטת התוס' • מניין השערות בפאות • דין סריקה כשפס"ר שיתלוש שיער • דין תגלחת חלק מהפאות שלא בתער •

בראש העטרה

הנני להגיש בס"ד בפני היושבים באהלה של תורה מאשר זיכני ד' לברר ולחדש בדיני הקפת פאות הראש והשחתת פאות הזקן, ועיקרם אודות מכוונת הגילוח החשמליות המצויות כיום, תפילתי ותקוותי שיתקבלו הדברים ויעלו לרצון.

קראתי לקונטרס 'עטרת ראש' יען וכולו סובב את דיני שערות הראש באיש ישראל, וגם כי עטרה היא הקפה וסיבוב מצד אל צד, כעטרה המקפת את הראש (עי' רש"י שמואל א' ט"ו כ"ו) וזהו ממש האיסור דלא תקיפו פאת ראשכם, שלא להקיף כל הראש בתגלחת. וגם איתא בברכות (ס:) דברכת עוטר ישראל קאי על הראש. עוד איתא לגבי נויר במדרש רבה (פר' נשא פ"י) בא וראה כמה המצוות מעטרות את ישראל והלא גידול שער נוול הוא לאדם וכו' ולפי שהוא מגדלו לשם שמים קראו הכתוב עטרה לראשו וכו'.

מטרתי בקונטרס זה הינה לעורר את לב הלומדים לנושאים הנידונים כאן מתוך תקווה שתהיה מהם תועלת ושעל ידם יתלבנו הדברים לאמיתתה של תורה לעניין הלכה, גם השתדלתי קצת בליקוט מראי מקומות בנידונים הנזכרים לתועלת המעיינים להגדיל תורה. ברצוני להדגיש שאף שהדברים נכתבו כלשון בירור הלכה לאסוקי שמעתתא, מ"ם חלילה מלסמוך עליהם למעשה בלא חוראה ממי שהוא ראוי לכך.

בכמה מקומות ציינתי לאיזה ספר בלא להביא את דבריו במלואם, אדגיש כאן שנקטתי בדרך זו גם כשדבריו מסכימים עם מה שכתבתי קודם לזה וגם כשדעתו שונה.

התורה והברכה לכל אלו שסייעוני בלימוד ובבירור הסוגיות אם במישרין אם בעקיפין, וכן לכל העוזרים והמסייעים בהבאת הדברים לדפוס.

ואשא תפילה לפני הקב"ה שינחני בדרך אמת ויאיר עיני במאור התורה שלא אכשל בדבר הלכה וכו' כי ד' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה.

סימן א'

דין גילוח הזקן במכונת גילוח

שאלה: בשנים האחרונות נפוצו מכונות לגילוח הזקן המגלחות באופן שעור הפנים נעשה חלק כאילו גילוהו בתער ממש. ויל"ע אי שרי לגלח בהם את פאות הזקן או שדבר זה אסור מדין השחתת הזקן.

תשובה:

א.

גילוח שיש בו השחתה

במשנה (מכות כ.) איתא דהמשחית את פאות זקנו חייב מלקות, ודעת ת"ק דאינו חייב עד שיטלנו בתער, ולדעת רבי אליעזר אף במלקט ורהיטני חייב. ועי' רי"ף וש"פ (שם כא.) דהלכתא כת"ק. ואמרו עלה בגמ' (שם כא.) דבין לת"ק ובין לר"א אין איסור אלא בגילוח שיש בו השחתה. ומשום כן תער שיש בו גילוח והשחתה אסור. ומספריים שיש בהם גילוח ואין בהם השחתה מותרים. ובמלקט ורהיטני נחלקו דלת"ק אין בו גילוח ולכן מותר אף שמשחית, ולר"א במלקט ורהיטני נמי מקרי גילוח, וכיון שיש בהם גם השחתה אסור. אלא דאית לן לעיוני מהו גילוח האמור ומהי השחתה האמורה, אשר רק בצירוף שניהם נעשה איסור. ואחר זה נבא לדון בדין המכונה. וזה החלי בס"ד.

ב.

גדר גילוח

בביאור גדר גילוח האסור כשנעשה עם השחתה מצינו כמה דרכים בראשונים. עי'

ריב"ן (מכות שם) דכל שדרך בנ"א לגלח בו מקרי גילוח. וכדבריו כתב גם בפסקי הרי"ד שגילוח הוא תיקון שדרך העולם בכך. וכ"כ בתוס' בנזיר (מ:) וברש"י בקידושין (לה:), ולדבריהם כל מה שהתיר ת"ק לגלח במלקט ורהיטני הוא מפני שאין דרך העולם בכך. גם נראה דלשיטתם כל מה שנאסר תער הוא מפני שדרך לגלח בו, אמנם בכלי גילוח שאין דרך לגלח בו יהיה מותר אף אם מגלח השערה ממש כתער. ולדבריהם אף מלקט ורהיטני אם יהיה דרך לגלח בהם יהיו אסורים.

אמנם הר"י מלוניל ביאר באופן אחר דגילוח הוא חיתוך השערה, ולכן תער ומספריים מקרי גילוח כי השערה נחתכת על ידם, וחלק ממנה נשאר בתוך העור או מעליו. משא"כ מלקט ורהיטני שהם תולשים את השערה משורשה שבתוך הבשר ולא נשאר אפילו מעט בתוך העור דזה לא מקרי גילוח. ושם ביאר דר"א דפליג את"ק ואסר מלקט ורהיטני סובר דאף במלקט ורהיטני נשאר קצת מן הקצת תחת העור. ולשיטת הר"י מלוניל אין שם חילוק מצד דרך בנ"א וכל שהוא חותך השערה ומשחית אסור אף שאין

ודלא כמו שראיתי בכמה ספרים שכתבו דדעת הרמב"ם והמאירי בגדר גילוח היא דלא כהריב"ן, וסוברים דאף כשאנו דרך גילוח אסור. ולענ"ד אין מדבריהם הכרח לכאן או לכאן כי אפשר שסוברים דמלקט ורהיטני הם כלים העוקרים, ושסיבת ההתר בהם הוא מצד שאין דרך בנ"א לגלח בהם. גם ראיתי מציינים לספר יד הלוי (ל"ת מ"ד) ואינו לפני לעיין בו.

ג.

עוד בגדר גילוח ודין גילוח בסם

שיטה שלישית בזה היא דעת הריטב"א שכתב לגבי סך אצבעותיו נשא (שהוא כעין שמן המשיר את השערות) דבפאות הזקן מותר כי נשא לאו גילוח הוא, ושבין לת"ק ובין לר"א מותר. ובשו"ת נודע ביהודה (יו"ד תניינא סי' פא) בתשובה מהגר"ש לנדא למד מדבריו דמותר לגלח במשיחה. והביאו דבריו למעשה הפתחי תשובה ועוד ביו"ד קפ"א. וכן נראה נמי דעת אביו הגר"י לנדא להתיר הגילוח בסם שכתב (נו"ב או"ח תניינא סי' ק' וק"א) שהשביע לספרים שלא לגלח הזקן בתער רק בסם. וכ"כ גם החיד"א בחיים שאל (סי' נ"ב) דבסם מותר גמור והגם שיש בו השחתה לא מקרי גילוח דאינו דרך גילוח (ועוד דאינו משיר השיער מיד אלא רק לאחר זמן). עי' בדבריהם ואכמ"ל. ונראה שהם שפוסקים כשיטת הריטב"א דכשאנו מחתך אי"ז גילוח כלל ומותר.

כללו של דבר שיש בגדר גילוח ג' שיטות.

דרך בנ"א לגלח בו. ולדבריו אין חילוק לדינא אם נעשה החיתוך ע"י תער או ע"י תלישה וכיוצ"ב אלא כל שמחלק השערה לשתיים מתקיים בו גילוח, ובאם ישנה גם השחתה אסור.

ובאמת נראה דיש לתלות בפלוגתא זו מה שנחלקו הראשונים בביאור "מלקט ורהיטני". כי רש"י בקדושין (לה ע"ב) מפרש שמלקט הוא פליינ"א של מצחצחי חרבות שמחליקין בהם את תיק הסייף, ורהיטני. הוא פליינ"א של עושי תריסין. ובשבת (דף צז ע"א) פירש רש"י יותר מזה דמלקט ורהיטני הם פליינ"ה בלע"ז והם שני גווני כלים של עץ וברזל חד נעוץ בתוכו ובהן משוה פני רוחב הקרש ומחליקה. וכ"כ גם בפ"י הרא"ש בנזיר (מ:): הרי דלדעתם מלקט ורהיטני עושים גילוח כתער ממש בסכין חד על העור, ומ"מ מותרים הם כמש"כ הריב"ן דכשאין דרך בנ"א לגלח בהם לא חשיב גילוח ושרי.

אמנם בפיה"מ להרמב"ם (מכות פ"ג מ"ה) כתב דרהיטני הוא כלי ברזל משרש השער ותולש אותו מעקרו. ומלקט כעין מלקחיים. וכדבריו כתבו גם המאירי והנמוקי והערוך. ודעתם שמלקט ורהיטני לא מחתכים את השערות אלא רק תולשים. ולדבריהם אין ראיה אם הם מותרים מצד שאין דרך בנ"א לגלח בהם או מצד שאינם מחתכים אלא רק תולשים השערה בשלמות. או אולי סוברים כשיטת הריטב"א שאביא להלן.

כדרך הגדה, וכן באכילה כדרך אכילה. וכן הביא מס' אגלי טל (פתיחה אות ג) דלא רק בענייני שבת בעינן כדרכו. ושבס' ציונים לתורה (כלל ג דף ו ע"ב) הביא מכמה מקומות דרך כדרכו בעינן. ובלהורות נתן שם הוסיף ע"ז בראיות והזכיר גם מש"כ הריב"ן כאן דבגילוח שאינו כדרך מותר.

ומזה נראה דכו"ע מודו דכשאינו דרך מותר, אלא דרש"י והריב"ן והרא"ש שמפרשים הסוגיא דמלקט ורהיטני הם פלני"א כנ"ל שהוא מין סכין, וכפה"נ פירשו כן מחמת מ"ש בסוף ב"ק כמ"ש הערול"נ, הוכרחו לפרש דהגילוח הנצרך עם השחתה לאסור הוא גילוח כדרך, וכל שהוא כדרך ומשחית אסור. כי בצורת החיתוך אין שום חילוק בין פלני"א לתער, ולכן הוכרחו לומר דהיתר מלקט ורהיטני הוא מצד שאינו דרך.

אמנם שאר הראשונים פירשו דתרי מלקט ורהיטני איכא, ובב"ק הוא פלני"א שהוא סכין אך כאן הם כלים העוקרים. ומשכך סברו דהחילוק בין תער למלקט ורהיטני הוא בצורת פעולתם, שלהר"י מלוניל התער מחלק השערה לב' ומלקט ורהיטני עוקרים הכל יחד, ולריטב"א התער הוא חותך בחודו, ומלקט ורהיטני חותכים שלא בחוד דסכין אלא ע"י תלישה ומותר (ולכן סובר דסם שהוא כתלישה מותר).

עוד עימי בהאי עניינא דהנה המעיין בסוגיא יראה דריב"ן נדחק טובא בשיטת ר"א שסובר דמלקט ורהיטני אסור מטעם דהני נמי גילוח עבדי, ע"י חידושים וביאורים

דעת ריב"ן שגילוח מקרי כשדרך בנ"א לגלח בו, וכשאינו דרך מותר אף בתער ממש.

שיטת הר"י מלוניל דגילוח הוא חילוק השערה לב' חתיכות, בין על ידי סכין בין ע"י תלישה, ושלכן כל שעוקר השערה בשלימות מותר.

ושיטת הריטב"א דגילוח הוא חיתוך סכין, ושלכן גילוח בסם מותר.

ד.

דין תער כשאינו דרך

אלא דיש לעיין מה יהיה הדין במין תער שאין דרך בנ"א לגלח בו, דבפשטות תליא בשיטות הראשונים בזה דלריב"ן ודעימיה שרי ולשאר הראשונים אסור, אך באמת דבר זה תלוי בפירוש מחלוקתם אם הם חולקים על הריב"ן לדינא או רק שמפרשים בסוגיא דגדר גילוח הוא אחר אבל מודים דמותר לגלח כשאינו דרך. [ואבוא בזה דרך הערה דהנה ידוע דבשנים האחרונות הגילוח בתער פוחת והולך אף אצל אר"ה מחמת שיותר נח לגלח במכונה חשמלית. וא"כ יש לדון מה יהיה הדין אם בעוד כמה שנים יהיה הגילוח בתער שלא כדרך, אם יהיה הדין דמותר לגלח בו את הזקן].

ויותר נראה דכו"ע מודים דכשאינו דרך מותר, כי יעוי' שו"ת להורות נתן (ח"י סי' ע"ה סק"ו) שהביא משו"ת הרי"מ (יו"ד סי' י"ד) שכל מה שאמרה התורה צריך להיות כדרך אותו הדבר, ולכן בשבת לא תוציאו דוקא כדרך הוצאה, וכן בהגדה דעדות דוקא

האנשים לגלחם, ודלא והרי"ף והגאונים שהביא הנמוק"י וכן דלא כר"ן, ולעומת זה עי' כס"מ שכתב דהרמב"ם בדעה אחת כמותם, וצ"ע.) אך הרמ"א פוסק בדמקום שדרך האנשים לראות ג"כ במראה מותר (כהר"ן והנמוק"י הנ"ל). וע"ע שו"ת יחו"ד (ח"ו סי' מ"ט) ואכמ"ל. והיה בדעתי דיש ללמוד מזה דדעת הש"ע דדבר שהיה אסור לא נהפך להיתר מחמת שינוי דרך בני האדם, ואזלינן בתר מעיקרא דזמן מת"ת. ואם כן גם בנידון דנן יש לדון מהתם לחומרא אף לשיטת הריב"ן. לאסור לגלח כתער גם אם אין דרך לגלח בו מחמת שפעם בודאי היה דרך.

אך יש לדחות שאין משם ראיה כלל כי שם הנידון הוא בדרבנן ולעניין מכות מדרות, ובדרבנן יש מקום לו' דלא פלוג בין המקומות או שהעמידו דבריהם בכל אופן שיהיה. אך בדאורייתא אין סברא לומר דאזלינן בתר לשעבר. ואם נאסר רק בדרך והיום אינו דרך נראה יותר שמותר. כי בתורה לא כתיב שתער אסור. אלא רק גילוח והשחתה. ואם אינו בגדר גילוח, או שנעשה בדרך שינוי שאין דרך בנ"א בכך מותר. ולע"ע די בזה. ואם יבוא הדבר להיות נפק"מ יעלה הדבר על שלחן מלכים].

ה.

דין כלי תלישה כשהוא כדרך בנ"א

וכעין זה יש לשאול נמי לאידך גיסא כיצד יהיה הדין לריב"ן ורש"י במלקט שעוקר השערות (פינצטה) אם יהיה דרך בנ"א לגלח

דמלשון הגמ' דלמלקט ורהיטני גילוח "עבדי" נראה דגילוח לא תלוי בדרך בנ"א כהריב"ן. וגם פירוש הריב"ן כשלעצמו קשה שסובר דנחלקו בדבר הנראה לעיניים אם דרך בנ"א לגלח במלקט ורהיטני.

ומסברא היה אפ"ל דר"א פליג את"ק בדבר זה גופא, דלת"ק גילוח תליא בדרך בנ"א, ולר"א גילוח הוא הפעולה של חיתוך השערה, ולכן סובר שכיון דמלקט ורהיטני עבדי גילוח (היינו פלגי"א) והם גם משחיתים הדין דאסורים. וקשיא על הריב"ן מדוע לא פירש כן, ונדחק כנ"ל. אלא ודאי דסובר הריב"ן דדבר שאין דרך לגלח בו הוא מותר גמור ולא יתכן שיחלוק ר"א בדבר הזה לאסור גם כשאינו דרך. וזה חיזוק לדברינו דכל שאסרה התורה היינו רק כדרך. וכשאינו דרך לכו"ע שרי.

עוד ראה בליקוטי הלכות לבעל הח"ח שהעתיק דברי הריב"ן ונראה דס"ל דהכי קי"ל ואביא דבריו להלן מזה, וכן בשו"ת מנחת שלמה ח"ב (סי' צ"ז אות ו) שנראה דגם הוא דעתו כן למעשה.

ובתחילה היה בדעתי לדון בזה לחומרא ממה דנחלקו הש"ע והרמ"א (ביו"ד קנו ג), אם מותר לאיש להסתכל במראה במקום שגם דרך אנשים להסתכל בה, שכתב הש"ע דאסור בלא לחלק בין המקומות (והרמ"א דמחלק בין המקומות פליג בלשון "וי"א", ובביאור הגר"א נראה דבכל מקום אסור, ועי' ב"י סי' קפ"ב שכתב דלדעת הר"מ אסור לגלח בית השחי ובי"ה אף במקום שנוהגים

דבמספריים לית השחתה שהרי ניכר שם שיער. וכ"כ בתוס' ר"פ (מכות כ ע"ב) דתער אינו מניח כלל שיער אבל מספריים כן מניחין ולכן התיר מספריים בפאות הראש (אבל לא כתב שזהו הטעם שהם מותרים בזקן). וכ"כ הריטב"א בפ"י הראשון. ובפסקי הרי"ד גם כתב דהשחתה מקרי כשהוא מסלק עיקרי השערות. וראיתי מביאים כן גם בשם רבינו בחיי בפר' קדשים. [ובדעת הרמב"ם עי' מש"כ בפ"ה מניירות הי"א ובפירושו עי' לח"מ וערוה"ש נזירות סי' טו הל' ח, ובמאירי נראה כלח"מ].

ז.

גדר השחתה - דברי האחרונים

אלא דהמעין בדברי הפוסקים יראה שכתבו דבזקן מותר לגלח במספרים אף כעין תער, כ"כ הש"ע (קפ"א י') וכן דעת הרמ"א שם, וכ"ה בטור ובב"י ובשאר פוסקים. ויש שרצו לפרש דדבריהם נאמרו שלא בדקדוק ואף שכתבו להתיר כעין תער אין כוונתם כתער ממש, אלא רק באופן שנשאר מעט מן המעט מן השיער חוץ לעור.

אך בכמה מגדולי הפוסקים נראה ברור שמספריים מותר אף שהם כתער ממש, ובודאי דלמדו כן אף בדעת הש"ע והרמ"א. ראה בפרישה (יו"ד קפ"א) שכתב דמספריים כעין תער היינו לספור כל השיער עד שיהיה חלק כאילו סיפר בתער. [ועי' פרישה אה"ע סי' קנ"ה ואכתוב מזה להלן]. וכ"נ בש"ך שכתב דכעין תער היינו שגוזז במספריים סמוך לבשר כעין תער. ובבאר היטב הביא

בו, וגם בזה יש צדדין, כי אפשר שסוברים דכיון שהוא דרך הוה גילוח וכיון שהוא גם משחית יהיה הדין דאסור. או שאפ"ל דמודים לשאר הראשונים שכלי זה שאינו מחתך בודאי מותר, ורק כשמחתך יש לדון בדינו שאם הוא דרך בנ"א וגם משחית אסור.

וגם בזה יש לדקדק ממה שכתבו האחרונים בדין דמשחה להתירא ולא הזכירו דלריב"ן ורש"י והרא"ש הדין דאסור, דנראה שסוברים דכשאינו מחתך מותר אף לשיטתם. ואמנם לר"י מלוניל נראה שיסבור שאסור, אך אפשר שלא היו דבריו לפנייהם וגם נראה יותר דלא קי"ל הכי.

כללא דמלתא דנראה דכשאינו דרך בנ"א לגלח בו או כשאינו מחתך כסכין (אלא תולש או עוקר או שורף וכיוצ"ב) הדין דמותר לגלח בו ושהכי הלכתא.

ו.

גדר השחתה - דעת הראשונים

בביאור גדר השחתה האסורה כשנעשית עם גילוח דעת הרבה ראשונים דכל שמסיר השער באופן שלא נשאר מן השערה כלום מעל העור מקרי השחתה. ושזהו החילוק בין תער למספריים, שהתער אינו משאיר מן השערה כלום, ובמספריים נשאר מעט מן המעט.

כן כתב הריב"ן (מכות שם) שהמספריים אינם משחיתים שאין חותכין שיער בצד עיקר כתער. וכ"כ הרי"י מלוניל שמספריים משאירין שיער. וכ"כ הנמוקי"י (שם)

הוא נכנס בפלוגתא דמספריים כעין תער (הנז' בש"ע יו"ד קפ"א ג'). ושפאות הזקן שרי. ואם משייר עכ"פ קצת מן הקצת אז נפק מפלוגתא וכבר לא מקרי מספריים כעין תער ומותר לכו"ע. וכ"נ נמי בשו"ת שלמת חיים סי' מ"א ע"ש. [אלא דיש להקשות ע"ז ממש"כ הח"ח בליקוטי הלכות ואכתוב מזה בס"ד להלן, ושם אביא מ"ש עוד בתפארת אדם].

וע"ע אגרות משה (אה"ע ח"ב י"ב) שכתב בעניין מראית העין דבמספריים כעין תער פעמים שאינו ניכר שאינו תער אף להרגילים להתגלח. ואולי יש לחלק דאכתי מינכר בהרגשת היד. עי' ריטב"א מכות כא ע"א ד"ה ת"ר ובשו"ת רעק"א (מהדו"ק פסקים ח"ב סי' צו ד"ה וביותר י"ל כיון וכו') ונזקקתי לכתוב דברי האג"מ הנ"ל לאפוקי ממש"כ בס' הנוי והנצח, ובעיקר דעת האג"מ ארחיב להלן.

ח.

ביאור שיטת האחרונים בזה

ובאמת יש לתמוה דנראה לכאורה סתירה מכל הנך אחרונים על מש"כ כל הראשונים דלעיל, וראיתי מי שכתב לפרש דברי כולם דדבריהם נאמרו שלא בדקדוק ואף שכתבו להתיר כעין תער כשאין נשאר כלום אין כוונתם כתער ממש, והוסיף בזה טעם שהמספריים בדרך חיתוכם ברגילות מוכרחים להשאיר מעט מן המעט מחמת עובי הסכין שסמוך לעור, אך לענ"ד יש לדחות פירוש זה כי מלשונותיהם המחוורות

דבריו. וכ"כ החכמת אדם (כלל פ"ט אות ט"ז) שמספריים כעין תער שמותרים בזקן היינו אף שמגלח סמוך לבשר ולא משייר כלום מהשערות סמוך לבשר. וכלשונו ממש כתב גם בקיצור ש"ע (סי' ק"ע). וכן נראה נמי ממש"כ בערוך השלחן העתיד (נזירות סי' טו הל' ח-ט).

ויש להוכיח כן נמי ממש"כ הב"ח (קפ"א ט') אודות אוזהרת התרומת הדשן שהמגלח במספריים יזהר שלא יגלח הסכין התחתון לבדו. וכתב ע"ז הב"ח שיש להיזהר אף תחת הגרון כי יש אומרים ששם מקום הפאה, ודלא כהרמ"א שכתב תחת הגרון א"צ זהירות. וסיים דבריו דכשאנו מגלח סמוך לבשר לגמרי אלא מניח קצת שיער בוודאי א"צ להיזהר בזה. הרי שסובר דכשאין נשאר כלום מותר אם נזהר שלא יהיה כתער אלא לחתוך ע"י ב' הסכנים יחד, ודבר זה צריך זהירות. ואם משאיר אפילו מעט שיער אז מותר גמור. והש"ך והבאר היטב מביאים דבריו הרי שגם דעתם כך (וזה מלבד מה שהבאתי מהש"ך לעיל).

וכן נראה במשנה ברורה (סי' רנ"א בביה"ל) שכתב דפאות הראש חמור מזקן ואסור אף במספריים כעין תער, דהיינו סמוך לבשרו, ובעונותינו הרבים מצוי שמעבירין את הפאות עד סמוך לבשרן ממש ואין משיירין כלל, ויש בזה חשש דאז, והיה להם לשייר עכ"פ קצת מן הקצת. ע"כ. וכלשון הזה ממש כתב גם בספרו נדחי ישראל (פרק כו). הרי דסובר דכשאין משייר כלום בפאות הראש

ובאמת כדעת התוס' (שבועות ב:) איתא גם בעוד ראשונים (עי' מה שאכתוב בס"ד בסי' ג'), ובביאור שיטתם עי' יש"ש (יבמות פי"ב סי"ח) שכתב וז"ל: ועוד אומר אני דאפשר אפילו במספריים שלא כעין תער אפ"ה אסור וכו' וראוי להחמיר שלא לגלח כל עיקר, דמלתא דלא פסיקתא היא וכן איתא באגודה וז"ל מספריים כעין תער אסור בראש ומשום הכי כשמגלחין התינוקות מניחין הצדעין עכ"ל. משמע להניח כולו ולא לגלחן כל עיקר לפי שאין אנו יודעין כמה קרוי הקפה, וכן קיבלתי מאדוני מורי זקני. ומצאתי במגדל עוז וז"ל כתבו רבותינו משעמדנו על דעתנו לא העברנו ברזל על בשרנו אפילו במספריים כלל וכלל וכו', הלכך הקפת הראש אף במספריים כעין תער לוקה, ואף שלא כעין תער צ"ע. על כן יזהר שלא לגלחן כל עיקר ויניח הצדעין כולו. עכ"ל היש"ש.

וכל הקורא בדבריו תמה כיצד מסתפק לאסור אף שלא כעין תער ומביא לזה ראייה מהאגודה שכותב בהדיא דרק כעין תער אסור. ואין הנידון דומה לראיה ואדרבא מן הראיה מוכח איפכא.

אלא בודאי מוכרחים לפרש דדעתו שאפשר דכל מספריים אף אלו שאנו קוראים אותם שלא כעין תער, הם בכלל כעין תער שאסור התוס'. כי מפרש שמה שכתבו התוס' והאגודה דמספריים כעין תער אסור בפאות הראש אפשר שעיקר כוונתם אף כשמשייר הרבה שיער ואכתי מקרי כעין תער. ושלכן אין לגלח הפאות במספריים כלל. דאף

ומרוביהם נראה ברור דסוברים להתיר אף כתער ממש. וביותר דאם כל סיבת ההיתר דמספריים הוא מצד שאינם כתער אז איך כתבו כל כך שלא בדקדוק שמספריים מותר אף כתער ממש. ואם מצד המציאות הנה במספריים שהם דקות מאוד כשדוחק את המספריים לעור יכול להגיע לגילוח שאין משאיר כלום כמו תער מחמת גמישות העור ודקות הסכין כאשר מעיד החוש, אף שבד"כ אין אפשרות לבוא לידי גילוח כתער.

ולתרץ הדברים צריך לומר דמוכח ודאי שסברו שיטה חדשה בכ"ז, דמספריים כעין תער היינו כתער ממש שאין נשאר כלום. ושנראה משיטה זו דגדר השחתה אינו תלוי בתוצאת הגילוח אלא בדרך פעולת החיתוך. ולשיטה זו יש לומר דמה שמגלח בלא להשאיר כלום אין אסור אם פעולתו שונה מתער. ובודאי א"א שיסברו כן אם לא שמצאו יסוד מוצק לזה בראשונים, ומצוה עלינו לחפש יסודותיהם ולמצוא מקורם, ואנסה חילי בס"ד.

ט.

שיטת תוס' בפ"ר וביאורה כב' דרכים

ותחילה וראש אביא בזה מה שנחלקו הראשונים בדין פאות הראש כמ"ש בש"ע (יו"ד קפ"א ג) דנחלקו הראשונים אם מותר לגלחם במספריים כעין תער, דלהרמב"ם שרי ולהתוס' אסור. ופסק הש"ע דיש לחוש לשיטת התוס' ולא לגלחם במספריים כעין תער.

במגלה מעט משיער ארוך אפשר שהוא בכלל השוואה פורתא ומקרי הקף ואסור.

ויעוי' ברא"ש (מכות שם) דמדכתיב גבי פאות הראש השוואה ולא כתיב גילוח שיש בו השחתה כמו בזקן משמע ד"בהשוואה כל דהוא" חייב, ולכן אסור מספריים כי הם משווים קצת. ומכך שא"צ להשוות באופן מוחלט וגמור אזי יש להסתפק אם דווקא באופן שנשאר שיער קטן ביותר אסור ומקרי השוואה, או שכל שמקצר מעט אפילו משיער ארוך אסור כי מקרב ההשוואה והדימיון בין הפאות לבין הצדעין ואחורי האוזניים. וסבר היש"ש כצד השני.

ובאמת יש להביא ראיה לשיטת היש"ש ממ"ש בפסקי תוס' ריש שבועות דתער ומספריים אסורים בפאות הראש. ולא חילק בין כשהם כעין תער לשאינם כעין תער. הרי שסבר דכל מספריים כעין תער מקרי אף שמשאיר הרבה שיער (ובזה לא נצטרך להגיה בדבריהם מה שהגיהו שם על הגליון). וכן עי' בלשון התוס' בנזיר (מא:) שכתב ומיהו צריך ליזהר שלא ליטול פאת הראש אפילו במספרים דשפיר איקרו כעין תער וכן נהגו העולם כשמגלחין התינוקות לשייר בצדעיהן הרבה שערות. ע"כ. ונראה מלשונו שכל מספריים הם כעין תער, ואין מספריים שיש בהם דרך היתר.

אמנם כל הפוסקים נקטו להלכה בזה כמו שנראה בתוס' דשבועות (ב:) דרק מספריים כעין תער אסור דרק בכעין תער יש בהקפת פאות הראש כדי להשוות צדעיו עם אחורי

אזנו. ובדעתם יש לעיין כי אם סברו דכשנשאר מעט מן המעט עדיין אסור ומקרי כעין תער ורק כשנשאר הרבה מותר, אז יש להקשות כאן קושיא גדולה איך לא חשו לפרש שיטתם אימתי ובאיזה אורך יוצאים מכלל האיסור. ואיך נתנו דבריהם לשיעורין. גם מדוע התוס' וכל הראשונים שסוברים כמותו סתמו דבריהם ולא פירשו כלום בהאי שיעורא.

ויותר נראה מסתימת דבריהם דס"ל דכעין תער שאסור בפאות הראש היינו באופן שלא נשאר כלום. ולכן אם נשאר משהו אז כבר מותר בפאות הראש דאין כאן השוואה בין צדעיו לאחורי אזנו. ולכן לא נתנו בזה שיעור כי כשנשאר משהו הוא כבר מותר. ושיעור זה הוא ברור (וכ"פ המ"ב הבאתיו לעיל). וקצת ראיה לזה ממ"ש האגודה ריש שבועות דמה שאסרו התוס' פאות הראש במספריים היינו רק אם לא מניח פאות.

והנה ברור מדברי כולם דלא נחלקו בדין מספריים כעין תער אלא רק בפאות הראש אבל בזקן כו"ע מודו דמותר. אם כן יש כבר מקור ללמוד מכל הנך ראשונים דבמספריים מותר בזקן אף אם לא נשאר כלום כעין תער ממש. ושכן דעת התוס' והש"ע ושא"פ שסתמו דבריהם כאמור.

(אמנם ראיתי בתשובת רע"א מכת"י, סי' ס"ג) שכתב דבפאות הראש בעינן כדי לכוף ראש לעיקר אך לא ציין מקור לזה ובדרכי תשובה הביא כן מהחת"ס והכת"ס. ונ"ל דלמדו כן ממש"כ הר"מ פ"ה מנזירות הי"א גבי נזיר

הקשו ע"ד עצמם דבתוספתא נראה שכל מספריים מותר. או דסוברים שכשנשאר מעט מן המעט אז כבר מספריים מותר, אלא שמפרשים דבתוספתא משמע דכל מספריים מותר אף כשלא נשאר כלום.

ובאמת דבסוגיא דנזיר אשר ממנה הוכיחו התוס' לאסור מספריים אין ראייה לאסור אלא רק במגלח באופן היותר מוחלט, דביותר מזה אפ"ל דבזה מותר והסוגיא בזה לא איירי. והיינו כצד השני בביאור דברי התוס'. גם מסתימת דברי התוס' ומדלא פירשו הסתירה מן התוספתא נראה יותר דבתוספתא נראה דהכל שרי אף כשלא נשאר כלום. ולתוס' דוקא כשנשאר קעט מן המעט מותר.

ואין להקשות מדברי הנך ראשונים דמדבריהם עולה דכל מה שמספריים מותר היינו כשנשאר מעט מן המעט וכדעתם בפאות הראש כך יהיה הדין בזקן, כי יש לדחות דאין משם ראייה כלל דהנה הם לשיטתם דלא מקישין ראש לזקן, ולכן סוברים שמלקט ורהיטני מותרים בזקן אע"פ שהם אסורים בראש, וטעמם דלגבי ראש בעינן שלא יהיה השוואה בין צדעיו לאחוריו אזנו, ולכן כשנשאר מעט מן המעט כבר אינו שווה ומותר אבל מלקט ורהיטני שהם משווים הם אסורים, אך בזקן גם הם מודים דמותר מלקט ורהיטני ואפשר שיוודו דה"ה מספריים שאין משיירים כלום, ש"ל שאע"פ שהם אסורות בפ"ר לשיטה זו מ"מ הם מותרות בפאות הזקן.

דאם השאיר כדי לכוף ראש לעיקר אינו לוקה שאין זה כעין תער. וע"ע בתפארת ישראל מכות פ"ג מ"ה שנראה דעתו דשיעור השערות ארוך טובא עד שיגיעו כולם עד סוף אזנו. אך מלבד אלו לא ראייתי מי שכתב בזה. ובראשונים ובטוש"ע ונו"כ ג"כ סתמו כולם כנ"ל).

י.

עוד בדין פאות הראש

עוד בהבנת דעת התוס' בהאי עניינא, הנה דעת תוס' ר"פ ותוס' הרי"ד ור"י מלניל והריטב"א (בפי' הראשון) שמספריים מותרים בפאות הראש מטעם שבתגלחתן נשאר מעט סמוך לעיקר השערות, והם מפרשים דמ"ש בתוספתא גבי פאות הראש דאינו חייב אלא בתער היינו לאפוקי מספריים שמותרים כי משיירים כאמור. ולפירושם מלקט ורהיטני אסורים אף לשיטת התוספתא.

אמנם התוס' בשבועות הקשו ע"ד עצמם דמן התוספתא נראה דמספריים שרי, עד שהוצרכו לתרץ בדוחק דמ"כ בתוספתא תער לאו דווקא וכל שהוא כעין תער אסור. ואית לן לעיוני במה נסתרת שיטת התוס' מהתוספתא, והרי יכלו לתרץ בפשטות דהתוספתא מתירה מספריים כי במספריים נשאר מעט. וכדעת הראשונים הנ"ל.

וצריך לומר דהתוספות סברו אחד מב' פנים או דסוברים דמספריים אסורים גם כשנשאר מעט ורק כשנשאר יותר ממעט מותר, ולכן

וכן י"ל לפי הראשון בריטב"א שכותב דמספריים שמשיריים מעט עדיין אסורים לשיטת התוס' ורק להרמב"ם שרי. דאין ללמוד מזה דה"ה בזקן כי יש לדחות כאמור, וביותר דהריטב"א מצדד כפי' הב' דמספריים מותרים מצד שדין הראש והזקן שווים, ולפירוש זה לא מצינו בהדיא בדבריו חילוק בין מספריים שמשיריות מעט למספריים שמגלחות כתער.

יא.

אפשר שחומרת התוס' מדרבנן

עוד אוסיף בזה דהנה התוס' הוכיחו דבריהם מהגמ' בנזיר מא': דאיתא שם דאם היה כתוב בתגלחת מצורע ראשו ולא זקנו אף שהיינו לומדים דבא ללמד דעשה של תגלחת מצורע דוחה לאו דפאות הראש, מ"מ לא היינו לומדים דתגלחת מצורע כתער דווקא, ושלכן כת' הפס' גם זקנו. ויש ללמוד מזה שיש איסור לאו בתגלחת פאות הראש גם באופן שאינו תער. (ועי' בתוס' נזיר שהוכיחו גם מדאיתא בתורת כהנים שהראש אסור במספריים והזקן מותר. אמנם תוס' בשבועות דחו ראייה זו דמיירי בנזיר וכ"כ המאירי).

וראה במאירי שכתב על זה וז"ל: וחכמי הדורות שלפנינו כתבו שאף הקפת כל הראש במספריים אסורה "מדברי סופרים" וראיה להם במס' נזיר פרק ג' מינין בשמועה האמורה שם וכו' וכשתעייין בה היטב אין בה הכרח, ובתוספת מכות אמרו בפירוש אינו חייב עד שיקפנו כתער. עכ"ד.

ודברי המאירי צ"ע כיצד כותב דהתוס' לא אסרו מדאו' רק מדרבנן, והרי התוס' הוכיחו דבריהם ממה דעשה דוחה ל"ת ומיירי בודאי בדאו'. גם עי' במאירי בנזיר שמפרש כל הסוגיא כשיטת התוס' דמספריים אסור בפאות הראש ומסיים דאף התוס' פסקוה כן ופירשו דמה שאמרו בתוספתא עד שיקיף בתער פירושו כעין תער, ומ"מ לדעתנו אף על פי שלביאור סוגיא אתה צריך לפרש כן בביאור סוגיא זו לעניין פסק אינה, אלא אין איסורה אלא בתער כשל זקן. עכ"ד. ונראה דאינו חולק על הראיה דמספריים אסורים מדאו' אלא רק מפרש דהסוגיא שלא כפסק ההלכה [ואולי כוונתו כמ"ש השער המלך ע"ש]. וע"ע מאירי קידושין דל"ו ע"א. גם עי' בחקרי לב בשיטה למס' שבועות (שם) שהאריך להסביר את דעת הרמב"ם.

ונלענ"ד לתרץ דהמאירי הוקשה לו בדעת התוס' דאמנם מן הסוגיא בנזיר מוכח שמספריים אסורים אך אפשר להעמיד דאסורים רק כשלא נשאר מן השיער כלום, ואין ראייה דאסורים אף כשנשאר מעט, ולכן מפרש דמה שצריך להשאיר יותר ממעט לשיטת התוס' (כדמשמע בתוס' נזיר שם וכדלעיל) הוא מדרבנן משום מראית העין, שלא יראה כאילו לא השאיר כלום, כי כשמשאיר רק מעט שבמעט אין היכר כל כך.

אם נכונים דברינו יעלה דאף אם מפרשים שיטת התוס' שצריך שישאר בפאות הראש יותר ממה שיער, אין ללמוד מזה דעתם שבזקן צריך שישאר משהו מהשיער. כי י"ל

וראיתי בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' צו) שתירץ ששיקר דברי תוס' במש"כ דמשחית מן השורש כעין תער קאי על שאר מעבירין שבמשנה ולא על הזוג. ושיוצא מזה חידוש דין דאף שבתלישה חייב רק כשלא נשאר כלום, דין מספריים שונה שחייב בו אף כשנשאר בשערה מעט.

והנה במש"כ התוס' בדף לט על המשנה באמת נראה כדבריו. ובפרט ע"פ מה שהגיה המהר"ב רנשבורג שם ודעתו לחלק את דיבור התוס' לב' דיבורים. ובראשון הוא רק מפרש דזוג הוא מספריים. והדיבור שלאחריו קאי על ספסוף. אך בתוס' שעל הגמ' בדף מ ע"א א"א לפרש כן שהרי כתבו בהדיא דקאי על כל מעבירין ובכללם מספריים. וכ"נ ברש"י וברא"ש שם.

עוד ראיתי מביאים לתרץ שיטת התוס' דאח"כ מספריים יכולים לגלח כתער ממש ע"י דחיקה. ומ"מ דין מספריים שמוותרים בפאות הזקן היינו דווקא כשנשאר מעט יותר מתער. וד"ו קשה להולמו דא"כ היה להראשונים להזהיר ע"ז דבאופן שאין נשאר כלום הוא בכלל איסור תורה, כמו דמצינו שהזהירו שלא יגלח הסכין התחתון כדלהלן. ובאמת דשיטת התוס' דנזיר בזה צ"ע. ועי' פרישה אה"ע סי' קנ"ה ואכתוב מזה להלן (סי' ב').

דאף התוס' לא אמרו כן בפאות הראש (שצריך יותר ממהשוו שיעור) אלא רק מדרבנן, אבל מדאורייתא אף לפי דעתם די שישאר בפ"ר קצת מן הקצת ממש, ובזקן הדין שא"צ שישאר אף כשיעור הזה, ושמותר לגלח במספריים הזקן אף כשלא נשאר כלום כלל.

יב.

עוד משימות הראשונים בזה

מלבד כל האמור עד כה הנה כבר בדברי הראשונים מצאנו בהדיא דעות לכאן ולכאן בגדר מספריים כעין תער. אם מיירי שאין נשאר כלום או שמיירי כשנשאר מעט מן המעט. עי' בתוס' בנזיר שנראה דיש להקשות סתירה בזה כי במקום אחד (מ' ע"ב ד"ה דתניא) כתב גבי גילוח הזקן דבמספריים ליכא השחתה שאינו נוטל השיער מעיקרו ושרשו. אך מאידך במקו"א (מ ע"א) כתב שמספריים כעין תער היינו שעוקר השיער ומשחיתו מעיקרו, וכן עוד שם (לט ע"א) שמספריים עוקרים השיער מעיקרו ומשחיתים מן השורש כעין תער. (עי' שם הגדולים דבחד מסכתא מקשים מדברי תוס' אהרדי').

וכזה ממש יש להקשות גם בפ"י הרא"ש שם שכתב (נזיר מ:) דמספריים לא מיקרי השחתה דאין השיער נוטל מעיקרו. ולאידך גיסא כתב (שם מ.) שכעין תער האמור לגבי שאר מעבירין היינו שהעביר כל השיער.

יג.

תספורת זקן אחרון

עוד ראה כדמות ראה ממאי דאיתא בגמ' בכריתות (דף ה ע"ב) שבעין שני טפי מרגליות משמן המשחה היו תלויות לאהרן בזקנו וכשהיה מספר היו עולות ויושבות לו בעיקר זקנו ועל דבר זה היה משה דואג אמר שמא חס ושלום מעלתי בשמן המשחה וכו'. וכתב רש"י דמספר היינו מדבר, לישנא אחרינא מסתפר דשקיל במזייה. (וראיתי ביבי"א ח"ט סי' י' שהביא כן נמי ממכילתא דרשב"י שכתב אינון ב' טיפין יהבית ליה וכד אעבר מורה על דיקניה וכו') ובהוריות (דף יב ע"א) איתא בגמ' גם כעין זה. ופי' הרא"ש שם בשם הרמ"ה כפי' הב' דרש"י דכשהיה אהרון מספר את זקנו היו טיפות שמן המשחה עולות ויושבות בעיקר זקנו "ונדבקין בבשר שאין שם שיער". ומשמע דאהרון היה מספר זקנו עד שלא נשאר מן השערה אפילו מעט. (וא"כ יש ללמוד דאף הרמ"ה והרא"ש ס"ל הכי ושכן דעת רש"י לפ"א) אמנם אפשר לתרץ ואינו מוכח.

יד.

אזהרת הראשונים בגילוח דמספריים

בתוס' שאנץ (מכות שם) דבמספריים יש לחוש מפני שהזוג של מטה משחית כתער ושלכן היה רבי יעקב מגינן אומר לספר היזהר שלא תנוד זוג של מטה. וכע"ז ממש בריטב"א בשם התוספתא ושהיה הר"ר יעקב מקוצי אומר לספר כנ"ל. וכ"כ בב"י (יו"ד קפ"א) בשם התרומת הדשן (סי' רצ"ה)

דכשהסכין מחודד מאוד יש ליהזר שלא יעשה כל הגילוח בסכין התחתון ויהיה תער ממש. וכ"פ הרמ"א (יו"ד קפ"א י'). ונראה דיש ללמוד מדבריהם דס"ל דמספריים לא מקרי השחתה מחמת שצורת החיתוך שלהם שונה מתער, שבתער חותך סכין אחד לבדו וזה מקרי השחתה. ובמספריים החיתוך נעשה ע"י ב' סכינים ובזה לא מקרי השחתה, ונראה נמי דסוברים להתיר מספריים אף שלא נשאר בשערה כלום כמו תער. [ואמנם יש להשיב דע"י ב' סכינים נשאר בד"כ שיער אך מלשונם נראה דעיקר הקפידא היא שלא יחתוך סכין אחד לבדו]. וע"י מה שאכתוב משמיה דהגר"מ פיינשטיין והגר"צ אבא שאול.

טו.

גרר השחתה לרעת הכתב והקבלה

דרך אחרת אפ"ל בזה ע"פ מש"כ הכתב והקבלה (פר' קדושים) בשם רנה"ו דלשון השחתה נופל על המכלה דבר בבת אחת באף וחתמה. ודומה לו התער שבהעברה אחת על הבשר לוקח חצי זקן בבת אחת או פאה כולה בבת אחת. אבל מספריים אי אפשר אלא מעט מעט. והתורה אומרת לא תשחית למדנו שעל גילוח של תער מקפיד, ויפה אמרו אי לא תשחית יכול לקחו במלקט ורהיטני? כלומר שהם כלים הלוקחים הפאה בבת אחת כמו בתער, לא כמו שפירש רש"י ז"ל שהם משחיתים השער מעיקרו, וכמו שפירשנו. לכן אמר להלן לא יגלחו שאינו אסור אלא ע"י גילוח ותער מגלח וכו' וכן מספריים.

להשחית, דבתער מחמת שצורתו היא שהוא עובר על הבשר מוכרח שישחית את כל השיער, דהיינו שיחתוך השערות סמוך לעיקרן. אבל מספריים או מכונה הם יכולים לחתוך גם באופן שנשאר חצי שעה, ואם כן אינם נחשבים למשחיתים כי אין מוכרח שישחית, ולכן לא מקרי השחתה אף שאין נשאר כלום. ואביא להלן שאר דבריו בזה.

ולפי"ז אפ"ל דאין שום קושיא מכל הנך ראשונים דלעיל, כי הם הסבירו דהמציאות דמספריים לא חשיב גילוח שיש בו השחתה כי בדרך גילוחם בד"כ הם אינם משחיתים, אך גם הם יודו דמשו"כ מותר לגלח בהם אף גילוח שיש בו השחתה כתער, אם עושה הפעולה ע"י ב' סכינים, דכל שהוא מספריים מותר.

סוף דבר אתה ראית לדעת דדברי גדולי האחרונים דמספריים כעין תער מותרים בזקן אף כשהם כעין תער ממש ואינם משיירות כלום. יש להם יתדות בראשונים, ואף ממה שכתבו הרבה ראשונים דמספריים משיירים מעט אין ראייה לאסור.

יז.

מן האמור לדין מכונת גילוח

עד כה באו דברינו בעיקר הסוגיות ועתה נבא לענייננו בדבר מכונות הגילוח. הנה במכונה זו בוודאי מתקיים גדר "גילוח" הן לשיטת הריב"ן שכשדרך בנ"א לגלח בו מקרי גילוח. והן לשיטת הר"י מלוניל שחיתוך השערה בדרך שנשאר ממנה מעט הוא גילוח כי הרי

אבל מלקט ורהיטני אינם כלי גילוח ולפי שהצריכה התורה גילוח והשחתה אין זה אלא תער. ע"כ. ומדבריהם נראה דהשחתה לא תליא בתוצאת הגויזה אלא בדרך המעשה. ועי' עוד להלן בזה. (אודות רנה"ו עי' מבוא לכוה"ק בהוצ' מוסד הרב קוק עמ' 22 הע' 4).

טז.

אפשר שכל הראשונים מורים בזה

עוד ביישוב הקושיא בדין כעין תער, שברבים מהראשונים מבואר דמספריים מותרים מטעם שהם משיירים מעט, ואילו באחרונים מפורש דמותר אף שאין נשאר כלום כמו תער, מצאתי בספר מסורת משה ח"ב (עמ' רב) שמביא מה שהשיב הגר"מ פיינשטיין על האוסרים את מכונות הגילוח דאמנם כן בפס' לא נזכר תער רק השחתה, וצ"ל שחז"ל אמרו שבזמן הפסוק במציאות לא היה מספריים משחית כמו תער, דאילו היה משחית היה אסור. אך לדינא יש להוסיף דמאחר שכן אז יוצא שמילת השחתה הוי סימן לתער, שרק תער ברגילות יכול להשחית, אבל דבר שהוא מספריים, שפירושו שיש ב' סכינים, אז מאחר שברגיל לא יכול להשחית, אינו נכלל במילת השחתה, ואפילו אם עשו מציאות חדש ויכול זה כן להשחית, ג"כ לא נכלל, וזה פירוש ג"כ לרש"י במכות, שהליקוטי הלכות מזכירו כתמיה. ע"כ.

ובמסורת משה ח"ד דבריו ברורים יותר דיתכן לומר שהשחתה פירושה שמוכרח

אסורה. ואם מספריים כאלו מותרות כמו שהבאתי מן האחרונים וסמכנו יתדותיהם כאמור אז גם המכונה מותרת, כי נראה שהמכונה מחתכת ע"י חיתוך הסכינים ברשת שמפרידה בין הסכינים לעור. וזה כעין מעשה מספריים ולא כמעשה תער שיש בו סכין שחותך לבדו. וכן דעת כמה פוסקים כאשר אביא דבריהם להלן. (עי' הערה"א

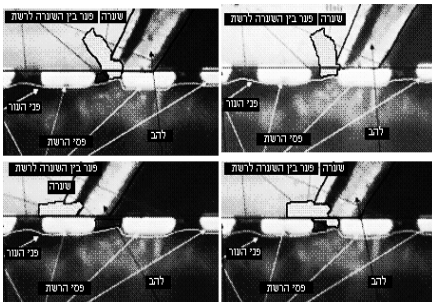
המכונה משאירה שער תחת העור ולא עוקרת את כל השורש. והן לשיטת הריטב"א דחיתוך סכין הוא גילוח.

ולעניין אם מתקיימת בה השחתה, לכאורה זה תלוי בדין מספריים המגלחות כתער ממש. כי אם מספריים אסורות כמשמעות הפשוטה בהרבה ראשונים גם המכונה

הערה א':

בקבצי תחומין ביררו היטב את המציאות הלזו. והעולה שחיתוך השערה נעשה על ידי הסכין והרשת בשיתוף. והנני מעתיק דבריהם: עי' תחומין חלק כ"ב במאמרו של הרב ישראל רוזן וז"ל: בכסלו תשס"ב (12.01) בקרתי במפעל 'פיליפס' בהולנד לדיון עם מהנדסי המפעל. בקשתי לבדוק מקרוב על שני נתונים רלבנטיים: א. האם הלהבים נוגעים בעור הפנים? ב. האם הלהב חותך בשיתוף התנגדות הרשת או בלעדיה?

צפיתי בקלטת וידאו (שנמסרה לי לאחר זמן) אשר הופקה על ידם (למטרות מחקריות, ללא קשר לדיון היהודי). הצילום נעשה בתנאי מעבדה מיוחדים שכללו תאורה מיוחדת, מצלמת וידאו מהירה ורשת של מכונה שנבנתה במיוחד, בעלת 3 חריצים בלבד ועם דופן חלקית כדי לאפשר צילום מן הצד. להלן המימצאים:

אך בתחומין חלק מ"א (עמ' 504) כתבו ע"ז עוד שאחר הביורור התברר שאינו כן, וז"ל: בכסלו תשס"ב ביקר הרב ישראל רוזן ז"ל במפעל פיליפס-נורלקן בהולנד וקיבל ממהנדסי החברה צילומי תקריב של חיתוך שערה עם להב כפול - "Cut and Lift" ("שליפה וחיתוך"). פענחו התצלומים העלה כי בכל משך פעולת החיתוך לא נוצר מגע בין הלהב לעור הפנים. עם זאת, לא נצפתה בבירור בתצלומים אלו פעולת חיתוך מספריים, ונדמה היה כי הלהב מסוגל להשלים את חיתוך השערה מכוח התנופה, ללא סיוע הרשת, ושתפקיד הרשת הוא רק לזקוף את השערה, אך היא אינה שותפה פעילה בפעולת החיתוך. וכו'.

א. העור נראה בבירור כשהוא נמשך לכיוון חריץ הרשת, אך לא נצפה כנוגע ממש בלהב, ונותר מיווה כ'חוט השערה'. לא ניתן לציין 'קו אדום' מיקרוסקופי עד היכן בדיוק הוא נמשך. לאחר חיתוך העור נראה חוזר ושוקע.

ב. הפתחה מסוימת היתה בקשר לשאלה השניה. מתברר כי גם בלהבים מן הסדרות ה'ת'יקות' התהליך הוא כדלהלן: שערה בודדת חודרת לחריץ הרשת. עובי השערה הוא פחות מרוחב החריץ והיא איננה ממלאת את כולו. הובחן כי הלהב פוגש את השערה וקוצץ אותה כנראה עוד לפני שהגיעה לדופן הנגדית של החריץ. הוי אומר: הרשת משמשת רק תופסן לשערה, מעין גדר שעליה היא נשענת. משנלכדה

אפשר שיש לקרותו שורש – לחוץ, ומאותו השער שפיר נשאר מקצת בשעת הגילוח, אלא שאח"כ הוא חוזר ונכנס לתוך הבשר, ולכן נראה הבשר חלק ממש כמו בתער. ומספקא לי טובא מי אזלינן בתר סוף שנעשה ממש חלק כמו בתער, או בתר שעת גילוח, ובההיא שעתא הרי נשאר מקצת מהשער בחוץ, ולא דמי לתער דבשעה שמגלח הוא מוריד ממש כל השער, ולכן איני יודע להורות בזה לא להתיר ולא לאיסור. כ"ז נלענ"ד. עכ"ל. ובשו"ת יבי"א (ח"ט י"ד סי' י') מביאו וכותב ע"ז ושפתיים ישק ונראה דדעתו נוטה לצד דהתירא. [להבנת דבריו עי' הערה ² אודות דרך פעולה

דנראה דבמכונות גילוח המצויות בימינו אין הסכין חותך לבדו. אלא רק ע"י סיוע מהרשת).

אלא דיש להוסיף בזה עוד, דאף אם נאמר שהמספריים אסורות כשאין נשאר מן השיער כלום אכתי יש לדון להתירא במכונה מצד מה שכתב בשו"ת מנחת שלמה ח"ב (סי' צ"ז אות ו') וז"ל: אך טעמא דמספקא לי הא מילתא הוא מפני שבאמת חלוק טובא מתער, כי התער מוריד ממש את כל השער שכולט מהבשר, ואילו במכונת גילוח מוכרח תמיד להישאר משהו, ומה שנראה חלק כמו בתער הוא משום דדרך של מכונת גילוח להוציא חלק מהשער שטמון בתוך הבשר – אשר

המצלמה, מקום חיתוך השיער. הצילומים החדשים נעשו מזוויות שונות ובהם ניכר תהליך החיתוך בבירור. אכן, הרב מרדכי פרידמן והרב דניאל שרייבר, רמ"ם בשיבת הר-עציון, מעידים כי לאחר פרסום מאמרו, צפה עמם הרב רוזן שוב בתצלומי המעבדה הישנים וחזר בו מקביעתו המוחלטת. מטעמי סודיות לא הורשינו לפרסם את התצלומים החדשים, אך קיבלנו אישור להציגם בפני רבנים, שאישרו את מסקנתנו, ביניהם: הרב צבי שכטר, הרב אלעזר מאיר טייץ, הרב מרדכי וויליג והרב מנחם סנדורביץ. עכ"ד. ואוסיף שגם אני בדקתי הדברים ככל שירי מגעת ונראה שצדקו דברי האחרונים ושאלן מן התמונה המצורפת ראה לאסור כאמור.

הערה ב:

גם אודות מציאות זו אני מעתיק מקבצי תחומין, ויהיו הדברים משלימים למה שכבר העתקתי משם בהערה הקודמת: בתחומין י"ג (עמ' 200) נכתב בזה"ל: אציין כאן את מכתבו של מנהל הייצור בחברת "פיליפס", מר פורריי, אל מו"ח הגאון רמ"ד טנדלר שליט"א, מיום 28 במאי 92, המתאר את אופן פעולתה של מכונת הגילוח המגלחת ב"שליפה

ממצאי בדיקות מעבדה משנת תשפ"א - בתשרי תשפ"א פנינו שנית למהנדס ראשי בחברת פיליפס-נורלקי, מרטין ון-וין. וקיבלנו ממנו שני קטעי וידאו חדשים (מהשנים 2016 ו-2019), שמהם נראה בבירור כי חיתוך השערה מתבצע בעזרת הרשת, הווידאו מ-2016 הוא מדגם משוכלל ויקר והווידאו מ-2019 הוא מדגם של מכונה בעלת איכות נמוכה עד ממוצעת, ומכך ניתן להסיק שהשיטה אחידה בכל המכונות. (מר ון-וין אישר את הממצאים, ולדבריו לא חלו תמורות בשיטת החיתוך מאז ביקורו של הרב רוזן, וגם לא צפויים שינויים עתידיים ברמת הפיתוח). כך נמסר לנו מפי בכיר בחברת Proctor and Gamble (חברת אם של ג'ילט), מרק הפטר. מהנדסי החברות הנ"ל טוענים בפירוש כי הסתייעות הסכינים ברשת הכרחית ליעול חיתוך השיער, וכי הם אינם עושים זאת מטעמי דת אלא מטעמי מקצוע. לכן אין סיבה להניח שהמכונות שנדגמו אינן מייצגות את כלל המכונות.

הסיבה לטעות בפענוח הצילומים שבהם הסתייע הרב רוזן, נובעת מזווית הצילום החד-ממדי המציג חתך של הרשת והסכין מנקודת מבט היקפית, ומשום כך אינו מבחין בנעשה בעומק הרשת החשוך מעין

יח.

בירור דעת ה'חפץ חיים'

בדעת מרן החפץ חיים מח"ס משנה ברורה ושא"ס ראיתי שהרבה נתלים בדבריו לאסור, ומחמת שיש הרבה מה להשיב ע"ז אמרתי לברר דעתו כאשר ידי מגעת בס"ד.

יעוי' לעיל שהבאתי מהמ"ב (סי' רנ"א בביה"ל) ומספר נדחי ישראל (פרק כו) דמספריים מותר בזקן אף כשאין נשאר כלום, ושכשנשאר קצת מן הקצת מותר אף בפאות הראש. ושמוזה נראה דהמכונות שלנו המחטכות כמעשה מספריים מותרות אף שאין נשאר כלום.

אלא דהמעין בליקוטי הלכות (מכות שם בעין משפט) יראה להיפך, כי שם העתיק דברי הריב"ן דכל שדרך בנ"א לגלח בו מקרי

זו ושמציאות זו קיימת אף במכונות החדשות ואף בלא 'סכין הכפול'. ועי' בהליכות שלמה (הל' תפילה עמ' י"א) שהביאו בשמו שמועות וליקוטי רשימות תלמידים ויש להתפלא ששכחו משי"כ בעצמו בספרו. וד"ב.

גם לפ"ד הכתב והקבלה גם י"ל דבמכונה לא מקרי השחתה כי אינה משחיתה הרבה בפעם אחת, ודומה יותר למספריים שמגלחות מעט מעט. ובדרך זו של מעט מעט מותר לגלח אף זקן שלם. וראיתי ביבי"א (ח"ט יו"ד סי' י') שהעיר על מי שרצה להתיר ע"פ הכתב והקבלה דזה היפך דברי הראשונים. אמנם יש להשיב ע"ז דדבריו מחוורים לשיטות הראשונים והאחרונים שהזכרתי דס"ל דמספריים מותרים אף כשמגלחים כתער ממשי.

והתוצאה היא גילוח ללא שארית שער ניכרת. מר פורריי מציין כי העור לא נמשך אל תוך המכונה כפי שנמשכת השערה שנחפשה על ידי הלהב הקדמי, מאחר שלעור יש גמישות ביחס לשערה. התוצאה הסופית של המשיכה הזאת היא שהעור מגיע בתוך סדק המסרק עד ללהב. עכ"ד. [א.ה. מה שכתב שהעור מגיע עד ללהב לאו דווקא, כמבואר בהערה א'].

עוד בזה ראה בתחומין כ"ב (עמ' 447) ושם הוסיפו בזה"ל: חשוב לציין כי תהליך זה (היגררות השערה אל תוך הרשת) קיים בכל מכונות הגילוח, גם ללא התקן lift and cut. ככולן לא ניכרת שארית שערת כעובי הרשת. ההבדל הוא כנראה ביעילות הגילוח המתבטאת במספר הפעמים שצריך להעביר את המכונה, או במדת הלחץ הנדרש לגילוח למשעי.

וחיתוך" לדבריו, כל ראש גילוח מורכב מחמשה עשר זוגות להבים. כל זוג להבים מורכב מלהב קדמי גמיש דמוי קפיץ, ולהב אחורי קשיח. כאשר הלהב הקדמי פוגש שערה, הוא מתחיל לחתוך אותה; מאחר שהקפיץ חלש מכדי לסיים את החיתוך אל מול התנגדות העור, הוא נרתע לאחוריו. הלהב הקדמי בנוי כך שאין לו דרך להתרעע לאחור, ורתיעתו מסתכמת בתנועה מאונכת מן הפנים אל תוך המכונה. הלהב הקדמי הזה אווזו בשערה, ושולפה מן העור יחד אתו, בתאוצה של 8000 G. מיד אחריו מגיע הלהב המוצק החותך את השערה במקום קרוב יותר לעור מאשר היה החתך הראשון, שכבר נרתע אל תוך המכונה, כאמור.

היתרון של השיטה הזאת אמור להיות בכך שמיד לאחר החיתוך חוזר זיף הזקן הנחתך אל תחת העור,

דמותר מספריים כעין תער בזקן, ולכן סובר גם דהמכונה מותרת.

ובאמת אם היתה דעתו דאף בזקן אסור מדוע לא כתב לאפרושי מאיסורא בזקן שיש בו חמישה לאוין, וגם איסורו מצוי יותר. והרי שם בקטע שקודם לזה מדבר אודות הזקן. ובפרט שאם סובר דהמכונה היא כתער הרי שבזקן ואף בפאות האיסור ברור. ומדוע נראה מלשונו דתליא בפלוגתא. אלא ודאי מוכח שם דסובר שדין המכונה אף כשאינה משאירה כלום היא כדין מספריים כעין תער שבזקן מותר ורק בפאות הראש חוששין לאוסרים.

ג. עוד יש להקשות עמ"ש בליקוטי הלכות שם מה שהקשה בשו"ת יבי"א (ח"ט יו"ד סי' י') דהמכונות שהיו בזמן הח"ח היו משאירות מעט. ועי' בהליכות שלמה (תפילה עמ' י"א) שדעת הח"ח לאסור אף כשנשאר מעט שיער. כמו שנראה מלשונו (במש"כ אטל וכ"ש חצי אטל) אכן, לפי"ז מ"ש שתולש השיער לגמרי ולא נשאר מאומה. לאו דווקא. וצ"ע.

ד. עוד קשה מה שייכות יש בין דברי הריב"ן שמביא בראשית דבריו שכל שדרך לגלח בו מקרי גילוח לבין מה שדן בדין המכונה שאינה משיירת כלום, והרי מה שאינה משיירת כלום הוא נפק"מ אולי להשחתה, ולא לדין גילוח שדיבר ממנו הריב"ן. ולכאוי' יש כאן עירבוב בין גדר גילוח לגדר השחתה.

גילוח וכתב ע"ז וז"ל: והנה לפי"ז המאשינקע החדשה שמספרין בם (היינו מה שקורין אטל וכ"ש חצי אטל) שמגלחין כתער ממש ותולש השער לגמרי ולא נשאר מאומה המספר בם את זקנו לכאוי' עובר על מה שכתוב ופאת זקנם לא יגלחו ושומר נפשו ירחק מזה מאוד. ע"כ. הרי דסובר דכשמגלח לבלתי השאיר כלום מקרי השחתה ואסור. ושאיין להחשיבו כמספריים כעין תער.

ובאמת דמ"ש בליקוטי הלכות קשה טובא מכמה פנים:

א. ממה שכתב בביאור הלכה ובנדחי ישראל הנ"ל.

ב. גם יש להקשות ממה שכתב בפתחה לקונטרס תפארת אדם (המדבר כולו על מצות פאות הראש והזקן) אודות המכונות גילוח גופא. שהביא דמחמירין שלא לגלח את פאות הראש אשר בצדעיים במספריים כעין תער ואחר זה כתב וז"ל: ובעו"ה מצוי שמעבירין את הפאות [וביותר ע"י המאשינקע (מכונה) שהוציא היצה"ר מחדש] עד סמוך לבשרן ממש ואין משיירין כלל, ויש בזה חשש דאורייתא וכנ"ל. והיה להם לשייר עכ"פ קצת מן הקצת. עכ"ד.

ושפתיו ברור מיללו דלא אוסר המכונה אף שאינה משיירת כלום אלא רק בפאות הראש. מצד מה דמחמירין דמספריים כעין תער אסור. אבל בזקן לא כתב לאסור כי סובר

פוסקים את דברי הח"ח בליקוטי הלכות הנ"ל.

ויש להוסיף על דבריו דיותר פלא יש שלא הביאו מה שכתב הח"ח בהדיא בשלושה מקומות, בביאור הלכה, ובנדחי ישראל, ובתפארת אדם, שהם כולם נכתבו ע"ד הלכה לאסוקי שמעתתא. ומהם עולה דמספריים כעין תער היינו אף כשלא נשאר כלום. ומיניה שדין מכונה כדין מספריים. והביאו רק מה שכתב בלשון לכאורה וכהערה בתוך ציוני עין משפט שבליקוטי הלכות. ולע"ע די בזה.

יט.

בירור דעת הגר"מ פיינשטיין

אודות דעת הגר"מ פיינשטיין בעל אגרות משה יש קצת עמימות, כי בכמה מקומות ראיתי מביאים משמו להתיר, אך בסיבת ההיתר הדברים אינם ברורים כ"כ, ומתוך זה קמו האומרים שדבריו דחויים וגם שאינם שייכים במכונות דידן, ע"כ אמרתי לברר ולבאר מה דעתו וסיבת היתרו ולהראות שדבריו קיימים אף בזה"ז, ואף שחלק מן הדברים הבאתי כבר אביא כאן הדברים בשלמותם. וזה החלי בס"ד:

בספר מגד גבעות עולם (ח"א עמ' צד) כתב וז"ל: אני רק כותב ומוסר את הדברים כפי מה שהבנתי מהגר"מ זצ"ל בענין מכונת גילוח וכו' אולם הגר"מ זצ"ל לא סמך על היתר זה בלבד אלא התיר מטעם אחר לגמרי, דהנה ברמב"ם ובשו"ע כתוב שרק תער

ומשום כל הקושיות הללו נראה לבאר דבאמת דעת הח"ח היתה ככל הנך פוסקים וכדבריו במקומות אחרים דמספריים מותר בזקן בין כשמשיירים מעט ובין כשלא משיירים כלום, אלא דהיה לו קושיא אחרת דבריב"ן נראה דמלקט ורהיטני מותרים רק מחמת שאינם דרך ושם היה דרך להשתמש בהם היה הדין שאסור, וע"ז הקשה דהרי מלקט ורהיטני הם עוקרים ואינם מגלחים כלל, ולכן סבר דיש מזה משמעות דכשיש דרך להשתמש אסור אף שאין בו השחתה. ולכן העיר ע"ד הריב"ן והניח בצ"ע.

אכן באמת יש להשיב ע"ד דכל מה שסבר הריב"ן לאסור מלקט ורהיטני אם הם דרך משום שמפרש דמלקט ורהיטני הם פלני"א שהיא סכין ממש, וחותכים השערה ולא עוקרים, כדעת רש"י שהבאתי לעיל. ומשכך אין ראייה דכל שהוא דרך אסור. כי רק תער שהוא דרך אסור אבל שאר דברים לא.

והאמת בין אם נקבל פירוש זה בדעת הח"ח ובין אם לא, הנה דבריו בשאר המקומות מחוורים יותר, ונראה דהם עיקר דעתו. ואביא להלן מהגר"מ פיינשטיין מה שהסביר בדעת הח"ח, שדבריו בליקוטי הלכות לא נכתבו דרך פסק ודאי. ע"ש. גם ראיתי בשו"ת יורו משפטיך (ח"א סי' כ"ו) שכתב שיש מן הפוסקים שכתבו רק בלשון 'לכאורה' וכן 'ושומר נפשו ירחק' אך לא החליטו לאסור בסכינא חריפא ופלא שהעתיקו משמם שאוסרים באיסור חמור של דאורייתא. ורמז בזה למה שהעתיקו כמה

כתוב תער סכין וזה אינו סכין, אלא הוי רק טחינה שלא נאסרה וכמש"נ.

ושמעתי שמה שהגר"מ זצ"ל לא רצה לכתוב תשובה באגרות משה להתיר את השימוש במכונת גילוח, הוא מטעם שהיה סובר שהגם שאין כאן לאו של השחתה מ"מ צורת היהודי הוא רק בזקן.

וכשת"ח אחד שאל את הגר"מ זצ"ל אם יש צד להחמיר שלא כהיתר שלו בענין מכונת גילוח. וענה לו שהוא כמו אותו צד שיש להחמיר שלא לחתוך חלות בשבת משום קוצר.

ע"כ העתקתי מספר מגד גבעות עולם. (ועי' בו גם בח"ד עמ' קנ"ח משמיה דהגר"י הוטנר והגר"א קוטלר).

ובשבט הלוי (ח"א סי קצח) הביא סברא זו ודחה אותה בתוקף שכתב דהגאון אגרות משה שרצה להקל במכונה דעכשיו לא חלק על היסוד דכל שהוא עשוי כך שחותך השערות ומשחיתם עד עור הפנים זה תער דא' ואין בינו לבין תער ולא כלום, אלא שהמציא סברא דאינה חותכת כלל אלא עושה פעולה של הכאה, וסברא זו אינה נכונה ולא התקבלה.

וכיצ"ב כתב גם בשבט הלוי ח"ד (סי' צו) שאין להתעקש שהוא בגדר כתישה ולא בגדר חיתוך כאשר עלה בדעת איזה בני תורה, דכל המודל שראינו ונפוצים בעולם חותכים ע"י מהירות התנועה של הסכין בפגישתו עם שכנגדו, וע"י יסוד זה נבנה כל

אסור, סכין שחותך, אבל דרך משל אם תקח שתי כוסות של זכוכית עגולות ושער באמצע ותשפשף אחת בחברתה אלף פעמים - השער יטחן ויפול, אבל תער לא הוי. וזהו ממש המכונת גילוח - שאין כאן תער אלא טחינה ע"י שדוחק אחד ע"ג חבריו, וכך כתבו לנו הבית חרושת רעמינגטון כשכתבנו להם שיתארו איך עובדת מכונת הגילוח שלהם, שהשרת השיער נעשית ע"י טחינתו. ונמצא שתער אין כאן וחיתוך אין כאן.

[והנה כבר נודע דהח"ח בליקוטי הלכות אוסר את המכונה, אולם לאחר העיון נראה דאין סתירה בין דברי הח"ח זצ"ל לדברי הגר"מ זצ"ל, דפעם שאלתי את הגר"מ זצ"ל איך הוא מתיר מכונת גילוח הרי רש"י במס' מכות (דף כא ע"א) ד"ה גילוח כתב בטעם ההיתר של מלקט ורהיטני וז"ל "אבל רהיטני משחית ואין דרך לגלח בו" ומשמע דאילו היה דרך לגלח עם רהיטני היה אסור גם במלקט ורהיטני אף שלכאורה אין זה סכין, וא"כ למה במכונת גילוח מותר הרי דרך לגלח בו. ואמר לי הגר"מ בתקיפות שזה לא הפשט ברש"י שם. ונראה בכוונתו וכו'].

וכשהיו באים לשאול את הגר"מ על מכונת גילוח, היה נוהג כידוע להסיר המכסה ולדחוק את אצבעו על הסכין של המכונה, כדי לראות אם הסכין חד וחותך את אצבעו או שאינו אלא טוחן, ולא קיבל הגר"מ את דעת אחרים שסבר שכל דבר שרגיל לעקור השער הוא אסור, משום דברמב"ם ובשו"ע

לכמה מקומות שהח"ח במ"ב כתב לשון זה כשאינו איסור מוחלט).

ובלא"ה לא חסרו לנו תירוצים על קושיתו של הח"ח. לא איכפת לי לכתוב תירוצים. אבל מה לי לפרסם קולות דבוראי טוב שילכו עם זקן. עכ"ד.

(אגב זה אציין דאמנם העובדא עם אותו מח"ס נזכרת שם בהרחבה, אך מה שהיה קודם לזה ולאחר זה לא נזכר שם כלל, וכדאי לעיין במגד גבעות עולם ח"ד עמ' קנ"ז (הדברים נוראים).

עוד בזה במסורת משה ח"ב (עמ' רב) שבאו בחורים מהישיבה בנוא יורק לדבר בעניין המכונה עם הגרמ"פ ואמרו שיש אוסרים וכו' ולא דיברו הרבה יותר מזה. ומיד כעס רבינו ואמר להם אין בזה שאלה, מותר, ואין מה לדבר, ובכלל אין לכם ללכת כנגד מנהג הדורות בכלל ישראל שכולם התירו, בשביל ששמעתם שיש מישהו שכתב לאיסור. בשלמא מישהו שעסק בסוגיא ויש לו שאלה דלמה התירו ומשום זה רוצה לשאול או רוצה להחמיר, הרשות בידו, אבל אם אתם שואלים בדין צריכים לידע שאין זה שאלה. בוודאי מותר, אם תרצן להחמיר תחמירו, אבל אין מה לשאול.

וע"ש עוד שאח"כ הלך הגרמ"פ להמשגיח והסביר שהסיבה שכעס כי רצה להדגיש שאסור להרהר על דין שנהוג כבר בכלל ישראל, וכמה וכמה גדולים כרבי איסר זלמן

המציאות הזה, וא"א לחלוק על מה שבהיר כשמש וכו' ומכ"ש לפענ"ד כל התפיסה הזאת של מעשה כתישה היא תפיסה מוטעית במציאות הדברים. עכ"ד.

ובאמת לענ"ד נראה דהסבר המג"ע אינו ברור די, ודבריו חסרים וגם ניסוחם מטעה. כי בוודאי שהמכונות חותכות ולא כותשות כאשר נראה לעיניים, ובוודאי אי אפשר לפרש דעת האגו"מ כך.

וחיפשתי ומצאתי בספרי מסורת משה אשר נדפסו לאחרונה (עובדות והנהגות מהגרמ"פ שנרשמו ע"י נכדו) שכתב כמה פעמים אודות עניין זה מאשר שמע מהגרמ"פ בעת ששימש אצלו, ושם מבאר דעת הגרמ"פ אודות המכונות גילוח באופן שונה ודבריו ברורים יותר.

ראה במסורת משה (ח"א עמ' רצ"ד) שמביא שהגר"מ פיינשטיין גער הרבה במח"ס אחד שכתב כאילו יש חיוב לגדל זקן ולא לגלחו כלל, ושם תוך הדברים דיבר גם אודות המכונה וז"ל: מה שיש כמה קושיות על המנהג להתגלח כמו הקושיא של הח"ח בליקוטי הלכות על מכות ששואל מאחר שהמכונה משחיתה והוי כדרכו א"כ צריך להיות אסור מדינא. הנה ראשית אינו כותב אלא לשון צ"ע, וגם לא כתב זה במקום שמזכיר האיסורים רק כתבו בהערה על ספרו במס' מכות (שם בהערה עומד ע"ז שהח"ח כתב לשון שומר נפשו ירחק מזה מאוד, ומבאר דבלשון זה אינו אסור ממש וציין

שהמכונה אינה כתער. ושומר ע"ז הגרמ"פ
זוהי לכאורה מוצדק ואפשר זוהי טענה לדינא.
[אודות זה ע"י ממסור"מ ח"ד ששאל שניכר
הבדל בין מכונה לתער ורצה להביא מזה
סברא להתיר, והשיבו הגרמ"פ שאין זה אמת
ושגילוח במכונה דומה ממש לגילוח בתער.
ושאעפ"כ מותר].

עוד בזה במסורת משה ח"ד שהקשו
להגרמ"פ ממ"ש ריב"ן במכות שמספריים
אינם משחיתים ושמשמע שאם היו
משחיתים היה אסור. ולפי"ז המכונה
שמשחיתה אסור אף שהיא כמספריים.
והשיב דהדיוק מהריב"ן לא ישנה הדין
דסו"ס מוזכר ברמ"א ובעוד ספרים דאע"ג
דמספריים משחית כתער מותר אם חותך
בדרך מספריים, ולכן יש להתיר מכונות
גילוח אף שגלחות דומה ממש לתער.

והוסיף דבאמת יש ליישב דברי הריב"ן
דיתכן לומר שהשחתה פירושה שמוכר
להשחית, דבתער מחמת שצורתו היא שהוא
עובר על הברש מוכר שישחית את כל
השיער, דהיינו שיחתוך השערות סמוך
לעיקרן. אבל מספריים או מכונה הם יכולים
לחתוך גם באופן שנשאר חצי שעה, ואם כן
אינם נחשבים למשחיתים כי אין מוכר
שישחית, ולכן לא מקרי השחתה אף שאין
נשאר כלום.

ושם מביא שוב שאמר הגרמ"פ שרבים
שואלים ממ"ש הח"ח בליקוטי הלכות,
ושאינו רוצה להשיבם וכו' אבל לדינא הדין
לא ישתנה כי מדברי הרמ"א מוכח שמותר,

מלצר, ואפילו תלמידי הח"ח, התיירו, אע"פ
שהח"ח כתב סברא להחמיר.

ובהמשך הדברים מביא מה שהשיב הגרמ"פ
על האוסרים דאמנם כן בפס' לא נזכר תער
רק השחתה, וצ"ל שחז"ל אמרו שבזמן
הפסוק במציאות לא היה מספריים משחית
כמו תער, דאילו היה משחית היה אסור. אך
לדינא יש להוסיף דמאחר שכן אז יוצא
שמילת השחתה הוי סימן לתער, שרק תער
ברגילות יכול להשחית, אבל דבר שהוא
מספריים, שפירושו שיש ב' סכינים, אז
מאחר שברגיל לא יכול להשחית, אינו נכלל
במילת השחתה, ואפילו אם עשו מציאות
חדש ויכול זה כן להשחית, ג"כ לא נכלל, וזה
פירוש ג"כ לרש"י במכות, שהליקוטי הלכות
מזכירו כתמיה. [מנוסח זה אפשר לטעות
דסובר דמה שהיה פעם לא משחית מותר גם
אם כיום התחכמו לעשותו שמשחית, מטעם
דאזלינן בתר מעיקרא, וזה אינו, וראה להלן
ממסורת משה ח"ד שמבאר יותר ועולה
מדבריו סברא באופן שונה].

ואין לומר שהח"ח בעצם אסרו, דהלוא
תלמידיו מעידים שלא אסרו, רק שנהג בזה
כענין של מדת חסידות, מצד שראה ברש"י
זה מקור לאיסור, אף שאינו לדינא. ולפירושו
של רבינו (הגרמ"פ) אין באמת מקור
לאיסור. שאע"ג שהח"ח נשאר בצ"ע, רבינו
מתרצו ע"כ.

עוד שם שאמר לפני הגרמ"פ דמכך שיש עד
היום מיליוני גויים המגלחים בתער על אף
הטירחה וכו' לא מגלחים במכונה, מוכח

החיתוך שונה מתער ושלכן מותר אף כעין תער ממש. ושכן דעת הרמ"א ושאר פוסקים. ודעתו שאין להקשות דהא תער לא כתיב בקרא, כי יש לתרץ דכשחותך ע"י ב' סכינים לא מקרי השחתה של התורה ואף אם בפועל משחיתים כתער אי"ז אסור (ואולי ע"ז כתב המג"ע דדומה לטחינה וכד' דהיינו שאינו בגדר השחתה).

אלא דאף במספריים הרי כת' הראשונים דיש להקפיד שלא יכנס העור בחריצים באופן שיחתוך סכין אחד בלא סיוע מחבירו ויעשה מעשה תער, ולכן בדק הגרמ"פ אם הסכין חדר דאז יש לחשוש שהסכין חותך בלא סיוע הרשת, שאז אסור, או שאינו חד ומותר, כמ"ש התרומת הדשן.

[וכבר הבאתי בהערה לעיל שהתברר לאחרונה בחקירה יסודית שגם כהיום הסכין אינו חותך לבדו אלא רק בסיוע הרשת, ושכך המציאות אף בסכינים חדים ממש, ושאין בדעת היצרנים לעשות בזה שינוי בקרוב. ולפי"ז שוב איננו צריכים לבדוק אם הסכין חד, כי אף כשהוא חד הוא נעזר ברשת המגן, ובזה המכונות כולם דומות למספריים כאמור].

גם בקונטרס סם-חיים (דעת גדולי ישראל בענין מכונות גילוח) מובא מכתב מהרב שריה דבליצקי ובו כתב בשם הגר"מ פיינשטיין שיש מקום להתיר מכונות גילוח אם "אין כח הלהב של הסכינים שבמכונה חד באופן שיכולים לחתוך שערה בסכין אחד בפנ"ע אלא רק כשהם שנים זה לעומת

וגם הח"ח לא כתב לאיסור וכו' ויתכן שאם היה עוסק בזה יותר היה כותב מעצמו התירוץ, ובכלל ידוע דבישיבתו של הח"ח השתמשו במכונת יד שיתכן שהיא חתכה יותר טוב ממכונת חשמל שלנו.

עוד שם ששאל את הגרמ"פ מדוע דעתו שאין להשתמש במכונה שהסכין שלה חד (כמו שהביא במג"ע הנ"ל שהיה בודק בידו) והרי ברמ"א מבואר דמספריים מותר אף אם הסכין התחתון חד אם נזהר שלא יגלח בתחתון לבדו, הרי שכשמגלח ע"י שתי סכינים מותר תמיד.

והשיב דבודאי מספריים מותר תמיד אלא דהבעיה במכונה היא שאל"בא דאמת יש בה רק סכין אחד, ומה שאנו מחשיבים אותה למספריים הוא מחמת שיש לה מגן העשוי כרשת והמגן תופס את הסערה ומסייע ג"כ לסכין שמגלח, וזה דומיא דמספריים. אבל באמת אין זה ברור כל כך כי כשהסכין חד יתכן שהוא חותך אף בלא שום סיוע מהרשת, ואם הוא חותך לבד אסור כמו שחותך בסכין אחד של מספריים לבדו שאסור. ולכן יש לבדוק כי כשהסכין של המכונה אינו חד כתער אז הוא צריך עזרה מהמגן ואז בודאי אינו חשוב כתער. ע"כ.

מכל דבריו עולה ומתבארת דעת הגרמ"פ דמכונות גילוח מותרות מצד מה שהחיתוך נעשה ע"י ב' חלקים, דהיינו ע"י הסכין והרשת בשיתוף, ובאופן זה מותר אף אם לא נשאר מן השערה כלום כמו תער ממש. כי סובר דההיתר במספריים הוא מצד שצורת

דעת הגר"צ אבא שאול - בשו"ת יבי"א (ח"ט יו"ד סי' י') הביא בשם הגר"צ אבא שאול שהורה להתיר הגילוח במכונת גילוח חשמלית ואפילו אם ע"י מכונות אלו יהיו פניו חלקות ממש כמו בתער. והביא לסייעו ממ"ש הפרישה. ושכן שמע מהגר"ג בן משה בשם הגר"צ אבא שאול. וכבר נדפסה עדותו קמיה דהגר"ע יוסף בספרו שו"ת יורו משפטיך (ח"א סי' כ"ו) וז"ל: וזכורני והנני מעיד לפני הדר"ג שליט"א כי בהיותנו לומדים בישיבה לפני מו"ר הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל הוכיח לנו רבינו מסוגית הגמ' בנזיר (מ:) דהשחתת הזקן אסורה מן התורה בגילוח שיש בו השחתה דהיינו השחתה ע"י תער דווקא ולא במספריים כעין תער, ומסייע לו מן הפרישה סי' קפ"א (אות ג) ואפילו יחליק פניו לית לן בה והוסיף לבאר עוד דתער חותך ומגלח בפנ"ע דהיינו לבדו ואילו מספריים חותכים ע"י שני הלהבים ביחד ואין האחד חותך בלא חבירו. ע"כ. ולכן פסק שלדעתו מותר להתגלח במכונות הגילוח החשמליות כיון דחשיבי מספריים כעין תער דשרינן כנ"ל. עכ"ד.

עוד ראה בשו"ת סופר המלך (ח"א סי' י"ג) שסובר גם כן דכשחותך ע"י ב' סכינים אף אם העור נכנס תוך המכונה שרי דהוה כמספריים (וע"ש עוד מה שמביא מאחד מגדולי הפוסקים בב"ב).

דעת הגר"ע יוסף - בשו"ת יחו"ד ח"ז (סי' קמ"ה) נדפסה תשובתו (אשר נכתבה

זה". וזה ממש כדברינו. עוד בזה משמו עי' תחומין מ"א עמ' 504 בהערה.

כ.

עוד מן הפוסקים בזה

ובאמת דהמעין בדברי פוסקי זמננו יראה דבמכונות שנשאר מכל שערה ושערה מעט מן המעט יותר מאשר בגילוח דתער, הכל מודים דמותר להשתמש בהם, כי הם דומות לכו"ע למספריים כעין תער שהותרו למעשה בש"ע. אך במכונות גילוח שמגלחות באופן שלא נשאר מן השערה כלום הדעות מתחלקות לג' שיטות. יש שסוברים שהדבר אסור. יש שסוברים שהדבר מותר. ויש שסוברים לאסור מצד מה שהוא ספק, ובדאורייתא אזלינן לחומרא.

ומחמת שראיתי מפרסמים הרבה את שיטות האוסרים ודבריהם ידועים, לא טרחתי להעתיק דברי כולם, וסמכתי על מה שהבאתי תוך הדברים את חלקם, וגם את עיקרי שיטותיהם. ובכאן אציגה נא בזה את השיטות שכנגד, ועוד אביא את אשר יש לי להוסיף בדבריהם.

דעת הגר"שז אויערבאך - הבאתי לעיל מש"כ בשו"ת מנחת שלמה ח"ב (סי' צ"ז אות ו').

דעת הגר"מ פיינשטיין — הבאתי לעיל באריכות שהיתה דעתו להתירא מחמת דרך פעולת החיתוך ושלא תלוי בתוצאה.

בתשל"ג ונד' באור תורה תשמ"ט) וז"ל: אולם לעניין גילוח במכונה חשמלית יש לדון על פי שיטות הראשונים שטעם היתר הגילוח במספרים כעין תער הוא מפני שאין השיער נחתך מעיקרו ושרשו, ולפי"ז במכונת גילוח חשמלית שהשער נחתך מעיקרו על ידי העברת ולחיצת המכונה על הפנים כמה פעמים, יש לומר שדין המכונה כדין תער. וכו'. והגאון רבי צבי פסק פראנק רבה של ירושלים בתשובה שנדפסה בחלקת יעקב ח"ב (סימן קל"ג אות ב') כתב שמכונות הגילוח החדשות דינם שוה לתער מאחר שהניסיון הורה שהמתגלחים במ לא נשאר עליהם שום רושם של שער כלל ועור פניהם נעשה חלק לגמרי, ויש להורות לכל שואל, שעל כל פנים יזהר שלא להדק וללחוץ את המכונה על עור הפנים, שמתוך כך יבא לידי גילוח שיש בו השחתה, אבל כשאינו מהדק כ"כ אינו בגדר פסיק רישא שיבא לידי השחתה ומותר. ובחזו"א פסק להחמיר בזה בכל אופן וכו', ומ"מ אפשר לסמוך על דברי הגאון הרב צבי פסח פראנק זצ"ל ולהתיר באופן שאינו לוחץ על עור הפנים במכונת הגילוח. והמחמיר ע"ע ישא ברכה מאת ד'. עכ"ד.

ובשו"ת יביע אומר (ח"ט יו"ד סי' י) האריך בזה עוד מפי ספרים וסופרים והביא שיטות האוסרים והמתירים, והראה פנים לצד דהתירא בהביאו את שיטת הגרב"צ אבא שאול להתירא כאמור לעיל, והביא לו סמך מן הפרישה, וכן את דעת הגרש"ז אויערבך במנחת שלמה כאמור לעיל, וכתב על דבריו

"ושפתיים יישק". ובסיום דבריו כתב דכל איש שיכול לגדל זקנו או לתקנו במספריי שלא כעין תער קדוש יאמר לו (נראה דדבריו אלו נסובו על תחילת התשובה בה דן אם יש חיוב לגדל זקנו ע"פ הלכה וע"פ הקבלה) אבל אלו שאינם יכולים הן מפני סיבות של פרנסה הן מפני שעלול לגרום הדבר לעורר מחלוקת בבית ומגלחים זקנם במכונת גילוח חשמלית יש להם על מה שיסמוכו, ובלבד שיהיו שלא להדק את המכונה אל עור הפנים, כדי שלא יעקר השיער משרשו. עכ"ד.

וראה עוד לבנו הגר"י יוסף בספר שלחן המערכת ח"א (ערך גילוח הזקן, גם לאחרונה התפרסם מכתב שהשיב כהאי לישנא לשואל למעשה) שכתב וז"ל: סוף דבר דמצינו לכמה אחרונים שצידדו בזה להתיר, וגם המנהג כן אצל יראי ד', ולכן אי אפשר וקשה מאוד לאסור איסור בדבר שנתפשט היתרו כל כך, ומצינו לכמה מגדולי האחרונים שהתירו בזה, ובדאי המתירים יש להם סימוכין דקשוט בהלכה. אלא שאין להעביר את המכונה על הפנים הלך ושוב חזק אלא יש להקפיד לעשות זאת בעדינות יתירה וכו'. אך מעיקר הדין א"א לנו לאסור מה שהכל נהגו בו היתר, ורק יש להזהיר שלא ללחוץ עם המכונה. עכ"ד.

[ונהנה המעיין בדבריהם יראה דמה שכתבו להקפיד שלא להדק המכונה לעור הפנים הוא מחמת מש"כ משמיה דהגרצ"פ פראנק דכשאנו מהדק אין פס"ר שייגלח גילוח שיש

הבנת המכתב בזה היא שלא (כדבריו). גם נתפרסם בשמו מכתב גם בשנת תשס"ח והיה כתוב שם שכל המכונות המגלחות למשעי אפילו רק בשתי שערות הן בכלל לא תשחית פאת זקנך. וכ"כ בהערות הגריש"א ריש מס' שבועות.

אך לעומת זה ראיתי בפירסומי המכון המדעי טכנולוגי להלכה שנראה שאסר דבר זה מחמת הספק. שכתבו בזה"ל: בדיון הלכתי שקיים עמו הגרל"י הלפרין בנושא זה, הביע הרב הלפרין בפניו את דעתו כי למרות שישנם הבדלים קלים בין מכונות הגילוח השונות הרי שהמכנה המשותף לכולן הוא שהן בבחינת "בין השמשות" של ערב שבת, שהוא ספק יום ששי ספק ליל שבת. הרגעים הראשונים של "בין השמשות" קרובים יותר ליום ששי, והם בספק קטן יותר שמא כבר אכן נכנסה השבת, והרגעים האחרונים, הסמוכים ממש ללילה, הם כבר כמובן בספק גדול יותר, כשביניהם כל משך הזמן שבאמצע, כאשר גודל הספק שבכל רגע משתנה בהתאם למידת קרבתו ללילה. הצד השווה לכולם הוא שאנו מחמירים בהם מספק איסור תורה. כך עלינו לנהוג גם ביחס לכלל מכונות הגילוח, למרות ההבדלים הקלים והמזעריים שביניהן. מרן הגרי"ש נהנה מאד מההגדרה הקולעת וההשוואה ל"בין השמשות", והיה נוהג לחזור עליה פעמים רבות לאחר מכן. ע"כ.

דעת הגר"ח פ' שיינברג - על דעתו לא מצאתי בכתובים. אך שמעתי כו"כ פעמים מעדים

בו השחתה. ולפי"ז במכונות החדישות אם הם מגלחות כתער אף בלא הידוק נראה לפו"ר דדעתם דבכה"ג אין להחיות. אך באמת אם זה ביאור שיטתם אז היא מוקשת מאוד, כי כיצד נתנו מנהג כל אחד בידו והרי גם אם יזהר היטב שלא להדק המכונה לעור הפנים כמעט אי אפשר שיצליח להקפיד על זה, כי דרך גילוחו שיצמיד המכונה מעט כאן ומעט שם כאשר נראה לעיניים. ואיך התיירו דבר שכזה שבתזוזה קלה לנכשל באיסור תורה. אלא יותר נראה דדעתם דמה שצריך להקפיד שלא להדק המכונה הוא מצד לכתחילה מהיות יותר טוב, אך באמת דעתם דאף אם הידק אין להחשיבו כמגלח כתער מצד הנך שיטות דלעיל שהוזכרו גם ביבי"א. לענ"ד מוכרחים לפרש שיטתם כן. ולע"ד ע"ב].

דעת הגרי"ש אלישיב - עי' קובץ תשובות ח"א (סי' לב) שנשאל האם יש צד התר כשאין הסכין נוגע בפנים או אין נפק"מ אם למעשה נשארות הפנים חלקות, ואם יש מציאות של מכונה שבה מותר להתגלח. והשיב שכל עוד ואינו בטוח שאחרי השימוש יהי' מורגש כל שיערה ושיערה הרי הוא נלכד באיסור תורה ממש. והוסיף ששמע שמכון אחד בירושלים המציא מכונה מיוחדת שאינה משחיתה את השערות ושהדבר טעון בדיקה. ע"כ. (וזכורני בצעירותי ששאלתי את שולח השאלה להגריש"א ה"ה הגר"י הורביץ ר"י אופקים אם בדק אודות המכון הנ"ל ואמר לי שהבין מתשובת הגריש"א דאינו מוצא טעם על מה יסמכו המכון הנ"ל ושידעתו לאסור. ולענ"ד

הגרי"ש אלישיב שליט"א הריני מצטרף לדעת מרן שיש להשתמש רק במכונות אילו, כדי להימנע מחשש איסורי דאו' וע"ז באתי על החתום המצפה לרחמי שמים. חיים פנחס שיינברג.

ואכתוב עוד בדין מכונות הגילוח ע"פ שיטת הנודע ביהודה בסימן הבא. ובסופו אסכם הנידון כולו בס"ד.

נאמנים שהיתה דעתו להתירא. אלא שלא פירשו טעמו. גם שמעתי שכשיצא מכתב הרבנים בשנת תשס"ח והיה כתוב שם שכל המכונות המגלחות למשעי אפילו רק בשתי שערות הן בכלל לא תשחית פאת זקנך, ובאו להחתימו ע"ז סירב בתוקף ואמר שלדעתו אי"ז נכון. ורק אח"כ כשהמציאו מכונות עם פיקוח הסכים לכתוב להם מכתב (מתאריך טבת תשס"ט) וז"ל: עתה כאשר יש מכונות גילוח בפיקוח בי"ד שאושרו ע"י מרן

סימן ב'

עוד בעניין הנ"ל ע"פ שיטת הנודע ביהודה

א.

דין גילוח בחוה"מ

עוד יש עימי לדון להתירא ממש"כ הנודע ביהודה בדין גילוח בחוה"מ, ומתוך דבריו יש ללמוד לנידון דנן. ולמען שלימות הדברים אעתיק מדבריו.

הנו"ב (מהדו"ק או"ח סי' י"ג) נשאל האם מותר לגלח ע"י משיחה בחוה"מ למי שגילח ערב הרגל, והוא בתשובה הביא דלדעת ר"ת מותר ואף שחלקו עליו כל הפוסקים והשיגו עליו יש לתרץ וליישב דעתו, ומסיק לבסוף וז"ל: שעכ"פ אם גילח בערב הרגל שכבר יש לנו עמוד של ברזל לסמוך על רבינו תם ואף שחלקו עליו הפוסקים כולם מ"מ ע"י פועל שאין לו מה יאכל נלע"ד להתיר. ובפרט למי שהולך ובא אצל השרים ודוכסים ורגיל לספר בכל עת שצער גדול הוא לו בגופו לגדל שער וגם ללעג ולקלס בעיני השרים. שמותר לאיש כזה לסמוך על היתר הנ"ל. עכ"ד.

ב.

טעם ההיתר נסתר

ובמהדו"ת (או"ח צט) מביא מה שהקשו עליו על פסקו זה ומה שהשיב, והנני מעתיק מה ששייך לעניננו, וז"ל:

מכתבו הגיעני. ובהודעת שלומי ושלום תורתו שמחני. וע"ד אשר תמה על אשר ביארתי בספרי נודע ביהודה בחלק א"ח סימן י"ג להחזיק פסקו דר"ת בגילוח בחוה"מ נגד כל הפוסקים. הנה לשונו של מעלתו הוא בזה"ל. ובעיקר ענין זה תמהני על השליט הגדול הזה מי דחקו לכנוס בפרצה דחוקה לקיים דברי יחיד במקום שכל הפוסקים הראשונים והאחרונים אחד מהם לא נעדר לדחות פסק זה ובפרטות בדור פרוץ שבימינו יש לחוש שפושעים יכשלו גם בכמה ענינים אחרים אם יראו שמתירין נגד הש"ע וכל האחרונים ועכ"פ לא היה לפרסם היתר זה בספר. עכ"ל מעלתו נר"ו:

הנה עיקר התמיה אין לה שחר וכו' ומה שכתב בפרטות בדור פרוץ שבימינו שפושעים יכשלו גם בכמה ענינים אחרים בזה שום מורא לא יעלה על ראשו וכי מדמין באיסורין זה לזה. אבל אהובי הואיל ודפק על פתחי אגיד לו האמת בזה וזמן רב הייתי פוסק על שתי הסעיפים אם לפרסם דברים אלו בספר או לא. ואגיד ליה גופא דעובדא:

זה שנים רבות כמו י"ב או ט"ו שנים נשאלתי דין זה הלכה למעשה לאחד שהיה נחוץ לו הגילוח בחוה"מ. ובררתי אז דין זה ורשמתי לעצמי ולהנשאל הסתרתי הטעם ותליתי לו

בספר דבר שהטעם כמוס בלבי. אני תמה עליו וכי אני כתבתי למעלתו שטעם ההיתר הוא כמוס הלא כל טעמי ונימוקי מבואר בחיבורי ויותר ממה שמבואר שם כתבתי למעלתו באר היטב ומפורש. אבל כתבתי לו שהיה בדעתי להעלים הוראה זו ושלא לפרסמה אבל מטעם הכמוס פירסמתי ההוראה והשומע ישמע והחדל יחדל. וידע מעלתו שגם מלבד הטעם הכמוס ג"כ מצאתי עצמי מחויב בדבר עכ"פ לפרסם ההיתר בכאן בקהלתנו. שבכאן בעזה"י נזהרים מלהשחית בתער ובחזוה"מ מחמת שנעלו שערי האומנים היהודים לפניהם הלכו לאומנים נכרים בחזוה"מ וממילא היה משחיתים בתער כי הנכרי אין בקי לגלח במספרים או במשיחה ולכך מצאתי עצמי כמחוייב לפתוח להם שערי היתר אצל יהודים, אלא שהיה בלבי דאזלינן בתר רובא דעלמא במדיניות שאינם נזהרים מן התער לכן רציתי העלים עד שמטעם הכמוס אשר עמי הכרעתי לפרסם ההיתר. ולרוב טרדותי לא אאריך יותר. עכ"ל.

עוד כתב בזה שם בסימן ק"א להגאון רבי שאול אמסטרדם ואני מעתיק סוף דבריו: ומה שכתב הלא יחזקאל הוא למופת הדור, ומחיצת הכרם שנפרצה אומרים לו גדור. הנה הגדיל שבחי במה שאין בי ואני בן כפר. אבל גם בהוראה זו לא עשיתי כי אם לגדור ולא לפרוץ, ולא מיבעיא במקומי שנוהרים מהשחתת הזקן בתער וכל האומנים היהודים השבענום בנק"ח על זה ובמועד מפני שנעלו שערי האומנים היהודים הלכו

כאילו הוא הוראת שעה. ואמרתי לו מה שהתירתי לך היה לי טעם שהיה שייך רק בפעם ההיא ולא לעתיד והעלמתי ההיתר ממנו. ואמנם טעמי היה לא בשביל חשש של מעלתו שיקילו גם בענינים אחרים אבל היה טעמי הואיל במקומות אחרים נכשלים בהשחתת זקן בתער שהוא חמשה לאוין ולמה אפתח להם שערי ההיתר בחזוה"מ ומי יתן למצוא מקום להחמיר בכמה זמנים. וכמו שנה קודם שהתחלתי להדפיס ספרי והתחלתי לסדר ולחפש באמתחות הכתבים שלי את כל התשובות גמרתי בלבי להעלים תשובה זו ושלא להדפיסה מטעם הנ"ל. אבל כאשר עיינתי בזה ראיתי בלבי אדרבה לאידך גיסא בשביל שהדור פרוץ בדבר הנ"ל טוב יותר לפרסם היתר הנ"ל והטעם כמוס בלבי ולא אוכל לגלותו אם יפציר לא אשיב. ואני שוקל הדבר בדעתי כמאמר ריב"ז אוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר ושום אחד מהקדמונים לא עלה בלבו דבר זה וצריך אני ג"כ להעלים מה שהעלימו הם. אבל עכ"פ הכרעתי שפרסום היתר בחזוה"מ יש בו מצוה רבה וגדר ומשמרת לתורה לפריצי הדור. ודי בזה כי כבר אמרתי אם יפציר לא יועיל. עכ"ל, וע"ש מה שהמשיך בזה ביישוב דעת ר"ת.

ובתשובה שאחר כך (מהדו"ת או"ח ק') חזר על דבריו והשיב להרב השואל שוב כעין זה, וז"ל:

מה שחזר על הראשונות בעסק גילוח בחזוה"מ וכו' ומה שתמה מעלתו איך אחקוק

מי"ט יצמחו כדי קריצת צפורן ויתחייבו א"כ למיעקר תקנת חכמי' בכדי לא עקרינן ומכ"ש ליראי ה' ולחושבי שמו שאינם משחית' זקנם למה יגלחו בחה"מ ויעברו על איסור דרבנן בגלוי פנים ובחוזק יד על מגן. עכ"ל.

ד.

דין גילוח כתער אחר מספריים

ולמען שלימות הדברים אביא בזה את תשובת הנו"ב הנזכרת בחת"ס (נו"ב יו"ד תניינא סי' פ) וז"ל:

מכתבו קבלתי. וע"ד אשר שאל בחכמה אם יש למצוא היתר לגלח הזקן תחלה במספרים ואח"כ להעביר תער על הבשר במקום שהיה השער, ודעת מעלתו להתיר מטעם שבתחלה כשהוא מגלח במספרים יש גילוח ואין השחתה ואח"כ בעת העברת התער יש השחתה ואין גילוח לפי שעולה בדעתו אח"כ שכבר הועבר השער ע"י מספרים ולא נשאר רק עקבי השערות והם קטנים ואין בהם כדי נטילת הזוג לא שייך בהם גילוח והביא ראיה לזה מדברי הרמב"ם בהלכות טומאת צרעת פ"ב הל' א' ופרק ח' הלכה ה' פסק דשער של סימני טומאה יש להם שיעור כדי נטילת הזוג ומזה יצא מעלתו לדון בדבר חדש דכל כמה שאין בהם שיעור הזה לא שייך בהם שם תגלחת. הנה אם מצד הסברא רוצה לומר כיון שאין בהם כדי נטילת הזוג לא שייך תגלחת היא סברא זרה מאד ואטו הואיל ואין הזוג של מספרים שולט בהו לגלחם הלא התער שולט בהו ועיקר הגילוח

בצנעה לאומנים נכרים והיו משחיתים בתער כי הנכרים אינם בקיאים לספר במספרים או במשיחה וא"כ פרסום ההיתר הוא לגדור גדר ולא לפרוץ פרץ. אלא אפי' במדינות הלועזים שבעו"ה משחיתים בתער ועוברים ביד רמה על כמה לאוין מפורשים בתורה אוי שעלתה בימינו כך גם באילו הרשעים לא עשיתי כי אם לגדור ולא לפרוץ. וכבר רמזתי לאחיו הגאון בזה. אבל יעבור עלי מה ויהיו מלעיזים עלי ומוטב שאהיה שוטה כל ימי ולא אפרסם דבר שלא דברו ממנו הראשונים. ומה שפרסמתי היתר הגילוח בחוה"מ הוא דבר שכבר הורה ראשון לראשונים ר"ת. ע"כ מן הנודע ביהודה.

ג.

גילוי סודו של הנו"ב

ובשו"ת חת"ס (ח"א סי' קנד) אחר שחלק על הוראת הנו"ב ואסר גילוח בחולו של מועד כתב וז"ל: והנה בנב"י תנינא סי' צ"ט ק"א נראה שהרגיש בחולשת הלכה זו וכ' שלא רצה להדפיסו רק מטעם הכמוס, ואני הולך רכיל ומגלה סוד כי בעו"ה רבו המשחיתים בעם בתער ואם יגדל זקנם בחה"מ יהיה כדי לכוף ראש לעיקר ושוב אחר י"ט שחיתוהו בתער ועוברים על כמה לאוי' דאורי' ע"כ טוב להתיר איסור דרבנן בחה"מ שלא יצמחו השערות כ"כ ולטעמי' אזיל שלא מצא תשובה מספקת להשואל בסי' פ' הנ"ל ודחאו כמבואר למעיין שם אך לפמ"ש לעיל שעכ"פ לא יצאו מידי מלקות המשחיתים בעם דאפי' יגלחו ערב י"ט האחרון מ"מ עד

הוא בתער וכיון שהתער יכול לגלחם למה לא יהיה על זה שם גילוח. ואם מדברי רבינו הרמב"ם רוצה ללמוד דבר זה ג"כ הדבר תמוה וכי נזכר שום טעם בדברי הרמב"ם הלא הרמב"ם פסק כן לחומרא והוא מחלוקת התנאים במס' נדה דף נ"ב ע"ב במשנה והרי לא נזכר שם במשנה שום טעם למה אמרו שיעור זה והרי גם בבב ובבת אמרו שיעור זה ומה גילוח שייך בשתי שערות של בן ובת:

ואמנם אח"כ רצה מעלתו להביא ראיה יותר מפורשת מדברי הרמב"ם בפ"א מפרה הל' ד' שכתב וצריך שישאר במאדים כדי שינטל בזוג שכל שעה שאינה ניטלת בזוג הרי היא כאילו אינה עכ"ל הרמב"ם. ומדכתב כאילו אינה ממילא לא שייך שם גילוח בדבר שאינה ושוב כתב מעלתו עצמו שיש לדחוק שהרמב"ם לאו כלל כ"ל מילי היא כאילו אינה רק כאן בפרה היא כאילו אינה. ושוב רצה מעלתו לומר מדפסק הרמב"ם בפרה ובצרעת שיעור זה בין לקולא ובין לחומרא ובשתי שערות דבן ובת פסק לחומרא מכלל דשאני כאן הואיל בצרעת הטומאה והטהרה תלוי בתגלחת לכן ברור בשיעור הראוי לגילוח וכן בפרה כיון דהכשרו של שער שחור הוא ע"י גילוח בחר בשיעור זה. ובזה רצה לתרץ קושית המשנה למלך. ודבריו תמוהים דאטו פחות משיעור זה אינו ראוי לגילוח והרי ראוי לגלחו בתער וכמ"ש לעיל. גם מ"ש שעיקר טומאה וטהרה של צרעת היא ע"י תגלחת ג"כ לא ידעתי פירוש דטומאת צרעת לא מצינו גילוח רק

בנתק וגם זה אדרבה את הנתק לא יגלח אבל מגלח סביבו להכיר אם פשה וטהרת מצורע יש בו גילוח אבל לא בזוג רק בתער כמפורש במסכת נזיר דף מ' ע"א וא"כ מה ענין נטילת הזוג לזה. ואמנם הפירוש בדברי הרמב"ם במ"ש כאילו אינם לדעתי דדוקא לדבר זה אמר כאילו אינה וכן לטומאת צרעת וטהרתה בשער שחור ושאר דברים המזכרים שם במסכת נדה במשנה הנ"ל אבל לא שהוא כלל גדול לכל התורה דהנה כבר כתבתי דמצד הסברא אין לומר כלל בפאת הזקן שבעינן כדי נטילת הזוג שהרי עקר הגילוח הוא תער וא"כ אם נימא דהרמב"ם כלל כ"ל כ"ל הוא נתינת הטעם למה בעינן שיעור זה לפי שבפחות משיעור זה הוא כאילו אין כאן שער כלל ולפי זה לכולהו תנאי שם במשנה כל אחד לפי שיעורו יהיה סובר כן בכל התורה כולה וא"כ קשה על תנא דמתניתין שם שהתחיל שתי שערות האמורים כו' למה הזכיר המנין שתי שערות והוה ליה למימר שערות האמורים כו' ובזה היה כולל בסימום והאמורים בכל מקום גם פאת הזקן. והנה מעלתו רצה להוכיח כן מדברי רש"י מדפירש רש"י והאמורים בכל מקום בתינוק ותינוקת ולא כתב בפאות. ושוב דחה מעלתו לפי שבמשנה אמר שתי שערות ובפאות לא נזכר שתי. אבל אני מקשה על התנא גופיה למה אמר שתי והוה ליה למימר סתם בלי שום מנין רק שערות האמורים כו'. א"ו שלא קיבלו חז"ל שיעור זה רק בפרה ונגעים ובן ובת ובכולהו נזכר בהו שתי שערות אבל בפאות הזקן שלא שייך בהו מנין הזקן לא

בהערות הנד' סו"ס נו"ב (בהוצ' מכון ירושלים) שכבר בנו של הנו"ב גילה דלוה היתה כוונת אביו. [ומכאן דחיה למש"כ המהרי"ץ חיות בנדה נב ע"ב ולמש"כ הכתב והקבלה בפר' קדושים כאילו הנו"ב דחה דברי השואל בשתי ידיים].

ה.

דין מכונה לשיטת הנו"ב

ולפי"ז הוא הדין בנידון דנן אודות המכונות החדשות. כי הנה דרך פעולת המכונה היא שיש בה כעין טבעות ובכל טבעת יש הרבה סכינים והטבעות והסכינים שעליהן מסתובבים במהירות רבה, ובין הסכינים לעור יש כעין רשת החוצצת בין הסכינים לעור, וכשנכנסת השערה מבעד לסדקים שברשת היא נחתכת סמוך לעיקרה ממש כתער. דיש לומר דלדעת הנוב"י יהיה הדין דמותר להשתמש במכונה שכוז. כי מחמת מהירות הסיבוב וריבוי הסכינים כל שערה נחתכת כמה וכמה פעמים, תחילה נחתכת כמה פעמים בריחוק מן הבשר באופן שאין בו השחתה, ורק לאחר מ"כ אחרי שהשערה קטנה מאוד עד שאין בה שיעור כדי לכופ ראשה לעיקרה היא נחתכת סמוך לעיקרה דזה אינו בכלל האיסור לדעת הנוב"י כמבואר. (בכל טבעת יש כחמישה עשר סכינים. וראיתי בפרסומי חברת פיליפס אודות מכונה חדשה שהיא מסתובבת 15 סיבובים בשניה. ולפי"ז אף במכונה שאינה משוכללת כל כך, שיש בה רק 10 סכינים ומסתובבת רק 10 סיבובים בשנייה, עדיין יש

קיבלו שיעור זה כלל. ודי בזה לדחות ראיות שלו להקל באיסור תורה ולא יוסיף לדבר בו בזה כי לא אשיב יותר מטעם אשר עמדי. ומעתה יראה למחות שם בהמקילים ולגזור בהם עד מקום שידו מגעת אחרי שנדחו כל הראיות שלו. ולא עוד אלא אפילו אם היו ראיותיו כראי מוצקות יש בזה הריסה גדולה ונתת דבריך לשיעורים היום מגלחים במספרים עד העיקר ולמחר יגלחו גילוח כל דהו אחר שהם סומכים על התער המשחית הבא אח"כ וישאר שערות שיש בהם כדי נטילת הזוג וגם ישארו קצת שערות שלא הגיע שם המספרים וישחיתו בתער במה שאסור אפי' לפי דעתו. דברי ידידו הד"ש: עכ"ד.

והנה מן החת"ס הנ"ל מתבאר שאע"פ שנראה מן התשובה שהנודע ביהודה דחה את דעת השואל. מ"מ אליבא דאמת הוא הסכים עימו. ודעתו שכשמגלח הזקן עד שלא נשאר אלא רק שערות קטנות ביותר אם מגלח לאחר מכן בתער אינו בכלל איסור פאת זקנם לא יגלחו. ולכן סבר שאם יש מישראל מי שנכשל בעוון גילוח בתער אע"פ שהסברא אומרת שמוטב לאסור עליו הגילוח בזמנים הרבה ולהצילו עי"ז מאיסור, ובפרט בחוה"מ שהמנהג לאסור. מ"מ סובר דהדין דעדיף טפי שיגלח אף בחוה"מ כי אז לא יגדלו השערות הרבה ולא יכשל בעוון תער. ויפה כתב בשו"ת מלמד להועיל (ח"ב סי' ס"ד) דלא כמתנבא העיד החת"ס עדות זו על הנוב"י, כי כל רואה בעין פיקחא יראה זאת בעליל מתוך תשובותיו. וכן ראיתי

וראה מהרש"ל שכתב דבוראי רש"י מודה דכדי לכופ הוא שיעורא רבה דכולהו כמו שכתבו כל הפוסקים ומש"כ מגיה הגירסא, ולפ"ד יוצא דרש"י סובר כהרא"ש והרי"ף. [ויש להביא קצת ראיה לדבריו ממש"כ הסמ"ג מ"ע נ', שהביא שיטת הר"מ והוסיף לבסוף דלרש"י כדי לקרוץ הוא השיעור הקטן. ומשמע דבשיעור הגדול דעת רש"י כהרמב"ם. וא"כ נמצא דרש"י ממש כהרא"ש והרי"ף]. וע"ע הגהות וציונים על הגמ' והרי"ף בהוצ' שע"י עו"ה.

אמנם באו"ז (הל' חליצה ס' תער"ב) מצינו מפורש דאינם כשרים לחלוץ עד שיביאו ב' שערות ארוכות כדי נטילת הזוג. וזה ממש כרש"י דידן, ודלא כשאר הראשונים.

והאחרונים תמהו ע"ז דהחוש מעיד דאף שער שאין בו כדי לכופ ראש לעיקר יכול להינטל בזוג, וגם קשה איך נחלקו כל כך בדבר הנראה לעין. ועי' מעדני יו"ט (לבעל תיו"ט הנד' על הרא"ש) שפירש דלרש"י נטילת הזוג היינו כדרך הספרים שמניחין מסרק תחת המספריים. ואז הוא שיעור גדול מאוד. וכע"ז כת' בשו"ת מלמד להועיל (ח"ב סי' ס"ד) דכוונת רש"י לנטילת הזוג באופן שתופס השערות ביד ואז ומספר במספריים.

ועי' פרישה (אה"ע סי' קנה) שהקשה איך נחלקו בדבר הנראה לעיניים ודייק בלשון הרמב"ם שכתב דהשיעור הקטן הוא משיהיו ניטלות "בפי" הזוג, וכתב דדעת הרמב"ם לפרש המשנה דהשיעור הוא מה שיכול

בה כמאה חיתוכים בשנייה, ולכן אף אם נאמר שהשערה נכנסת ברשת במהירות של עשירית השנייה עדיין היא נחתכת כעשר פעמים לפני שהסכין מחתכת את החיתוך האחרון שסמוך לעור).

ו.

שיעור אורך ב' שערות

אך יעוי' בחת"ס שם שדחה שיטה זו, ולהבנת הדברים יש להקדים דברי המשנה בנדה (נב:) דאיתא שם: שתי שערות האמורות בפרה ובנגעים והאמורות בכל מקום כדי לכופ ראשן לעיקרן דברי רבי ישמעאל ר"א אומר כדי לקרוץ בציפורן ר' עקיבא אומר כדי שיהיו ניטלות בזוג. ואמרו ע"ז בגמ' אמר רב חסדא אמר מר עוקבא הלכה כדברי כולן להחמיר.

ונחלקו הראשונים בפי' דמתני' מהו השיעור הגדול ומהו האמצעי ומהו הקטן.

שיטת הרמב"ם והמאירי דהתנא בגדול החל ובקטן כילה. ולכן השיעור הגדול הוא כדי לכופ והאמצעי הוא כדי לקרוץ והקטן הוא כדי נטילת הזוג.

שיטת רש"י דהשיעור הגדול הוא כדי נטילת הזוג והאמצעי כדי לכופ והקטן כדי לקרוץ.

ושיטת הרי"ף והנמוק"י והרא"ש דהשיעור הגדול הוא כדי לכופ (כרמב"ם) והשיעור האמצעי הוא כדי נטילת הזוג, והשיעור הקטן הוא כדי לקרוץ (כרש"י).

של הסכין הוא פיו ומשור"כ נקראת הסכין מאכלת, על שם שהיא אוכלת בפיה. [עי' שופטים (ג, טז) חרב ולה שני פיות, ובמפרשים שם. וראה עוד ברד"ק שם שמפרש דמש"כ תדיר בפסוקים "לפי חרב" היינו בחוד החרב, ודלא כתרגום אונקלוס שמתרגם (דברים יג) לפתגמא דחרב. וכיוצא"ב ברש"י סנהדרין נב: חרב פיפיות.]. מכ"ז נראה דנטילת הזוג ונטילת פי הזוג חד הם.

כללו של דיש בזה ג' שיטות כאמור. ולע"ע לא אאריך בזה יותר.

וסבר הנו"ב דיש ללמוד ממשנה זו דבפחות מהשיעור הקטן לא מקרי גילוח אף לעניין גילוח הזקן ושרי. וסבר עוד כשיטת הרמב"ם דהשיעור הקטן הוא כדי שינטל בזוג, ולכן פסק דאחר שניטל בזוג מותר בגילוח בתער. כי לשיטת רש"י לא יועיל מה שמגלח במספריים כיון דפוסקים להחמיר כשיעור הקטן שהוא לדעתו כדי קריצת הציפורן.

ז.

השגות החת"ס

והחת"ס פליג עליה בתרתי, חדא דאין להכריע דהמשנה מדברת אף לעניין גילוח הזקן, ועוד דאין להכריע דשיעור זוטא הוא מספריים.

כי על מה שסבר הנו"ב דיש ללמוד מדין המשנה לדין תער כתב החת"ס דמלשון המשנה "שתי שערות האמורות כל מקום" נראה דאמרו כן רק היכא דשיעורו בשתי

להינטל בראש הזוג, דהיינו פיה ממש, דדרך האומנין לספר בפיה כמו בתער.

ופירוש לפירושו דבמספריים יש ב' דרכי גילוח, דרך אחת כמו שרגילין בנ"א שמצמידים את הסכינים לכל אורכם לעור, ואז מוכרח שישאר מעט כעובי הסכין התחתון, ודרך אחרת לגלח בקצה המספריים כדרך אומנין, שאז אין נשאר כלום כבגילוח דתער. ולהלן אי"ה אעיר ע"ז.

[ואם כדבריו תתורץ בזה הסתירה בתוס' דנזיר הנ"ל. דיש ללמוד שפעם אחת מדבר על הדרך הרגילה ופ"א מדבר על דרך האומנין. ומ"מ מדפירש הפרישה בהלכות גילוח (יו"ד קפ"א) דהמספריים מגלחות כתער ממש מוכח דס"ל דאף באופן שאין נשאר כלום מותר בגילוח הזקן].

אך יש להעיר ע"ד דאמנם בזה יובן דלא נחלקו הראשונים על המציאות אודות המספריים אם הם שיעור גדול או שיעור קטן. אך אכתי קשה לרש"י והאו"ז איך כתבו דנטילת הזוג גדול מכדי לכופ ראש לעיקר. וגם קשה שהם פליגי בזה עם הרי"ף והרא"ש על המציאות.

וביותר דאם מש"כ הרמב"ם "בפ"י הוא בדווקא, אז למה בדין ב' שערות דפרה אדומה (פ"א ה"ד) ודמצורע (פ"ב ה"א) לא כתב בפ"י אלא רק כלשון המשנה שיהיו ניטלות בזוג. אף דבמשנה מבואר דדין אחד לכולם. גם יותר נראה מצד הלשון שפי הזוג הוא החוד לכל אורכו, ולא רק ראשו, כי חודו

אלא מטעם שהיה קבלה מהלכה למ"מ לפסוק להחמיר. יש להעיר ע"ז דמסברא הדבר קשה מאוד. איך יפרש שנחלקו תנאי בדבר שיש בו הלכה למ"מ. וגם קשה אם התנאים לא ידעו מהך הלמ"מ אמוראי ממי קיבלוה. וביותר דלא מצינו בשום מקום דבדאורייתא אמרינן ב' שיעורין ולחומרא מן התורה מעיקר הדין, דממה נפשך אם קטנה היא תמאן ואם גדולה היא תקבל גט.

ומלבד כל זה הנה המעיין יראה שנעלמו ממנו דברי הראשונים בזה, שהרי כתב רש"י דבסימני בגרות משהביאה השיעור הקטן חוששין "שמא" היא גדולה. וכ"כ ברא"ש ובתוספי הרא"ש דמספקא לן כמאן הלכתא, וכ"כ גם הנמוק"י והמאירי. ואם מצד הלשון הנה בנדה דף מז ע"ב איתא כלשון הזו ממש ופירש שם תוס' דהדין כן מספק. וכ"כ בתוס' הרא"ש שם. עי' ערול"נ בנדה שם שחלק על החת"ס וכתב דהוא מטעם ספק והוכיח כן מתוס' דמ"ז ע"ב. שו"ר בחי' רבינו חיים הלוי (פ"ב מאישות הט"ז) שכתב בדעת הרמב"ם דמחמירין בתורת ודאי כחת"ס. ובהערות מגליון החזו"א דחה דבריו כפי שכתבתי דא"א לו' דנחלקו התנאים בדבר שיש בו הללמ"מ. ע"ש. וע"ע חסדי דוד נגעים פ"ד ה"א ואכמ"ל.

כיון שכן, יש ללמוד בזה דבנידון דגילוח הנה אם אין בשערה כשיעור הגדול שבכולם אז זה כבר בכלל הספק ובפלוגתא דתנאי. ואע"פ שהדין לחומרא, מ"מ יש בזה נפק"מ לעניין לצרפו לספיקות אחרים.

שערות וא"כ תליא בפלוגתא דלשיטת סמ"ג דשיעור תער בשתי שערות הוא בכלל המשנה ב' שערות שאמרו בכ"מ. אך יש להחמיר ששיעורא זוטא דידהו לכל הפוסקי' מלבד הרמב"ם הוא כקריצת ציפורן שהוא פחות מזוג. א"כ לא מיבעיא כשיגלח בזוג עדיין ישארו כדי לקרוץ בציפורן כי א"א ליטול בזוג בעומק כל כך א"כ פשוט שחייב אח"כ אהעברת תער אלא אפי' אם יעבור שערות בסם שמחליק לגמרי ולא נשאר שום דבר, הנה ביום שלאחריו כבר צמחו כדי שיעור כדי קריצת ציפורן, ולכן א"א להתיר תער בשום אופן.

והוסיף דאמנם להרמב"ם דנטילת זוג הזוטר א"כ אם גילח עד כשיעור נטילת זוג שוב ישחית בתער אך לעומת זה הלא לרמב"ם אין שיעור פאת הזקן בב' שערות ואינו נכלל בלשון מתני' ב' שערות שאמרו בכ"מ ולא נאמרו שיעורי' הללו בתער.

עוד כתב החת"ס שם דמה שפסק ר"ח בשם מר עוקבא שהלכה כדברי כולן להחמיר, לאו מטעם ספק קאמר דא"כ ה"ל למימר חוששי' לדברי כולן, אלא יש לפרש שקבלה היתה בידי אמוראים שכן היה הלכה למשה מסיני כדברי כולן להחמיר.

ח.

הערות ע"ד החת"ס

ואחר העיון יש להשיב ע"ד החת"ס כדרכה של תורה, ואתחיל באחרון, אודות מה שכתב בראש התשובה דהחומרא לאו מטעם ספק

יש להעיר על דבריו מכמה פנים, וראשון לכולם דבסמ"ג מפורש כשיטת הרמב"ם דהמספריים הם שיעור זוטא.

עי' סמ"ג (עשין נ) שכתב גבי מיאון דמשיצמחו ויהיו יכולות להינטל בפי הזוג עד שיגיעו לכדי לכוף ראשן לעיקרן דנים להחמיר בכל מקום וכו', הרי שמפרש הסוגיא סתם כדעת הר"מ. ורק אח"כ מביא דרש"י פירש שכדי לקרוץ בצפורן הוא שיעור פחות שבכולם.

וא"כ כבר מצאנו מי שסובר דמספריים הם השיעור הקטן וגם דשיעור פאות הזקן בב' שערות. ה"ה הסמ"ג. אלא דיותר מזה יש להעיר דנראה שאף הרמב"ם עצמו סובר כן, ושאף המאירי סובר כן.

דהנה המעיין בסמ"ג יראה שהסמ"ג לא כתב שיעור ב' שערות על פאות הזקן, רק לגבי שיעור פאות הראש הביא את דברי הרמב"ם בשם הזקנים דשיעורם ד' שערות, והקשה מן התוספתא דמשמע ששיעורם ב' שערות. ולאחמ"כ מביא מן התוספתא דמקישין פאות הראש לפאות הזקן לכמה דינים, ע"ש. ולמד החת"ס דמן ההקש למדים דשיעור ב' שערות האמור בפאות הראש נכון אף בפאות הזקן.

והנה את קו' הסמ"ג על הרמב"ם מהתוספתא הרבו לתרץ דלא קשו אהדדי, (עי' כס"מ וב"י ביו"ד קפ"א ובד"מ ועוד) ולדבריהם בודאי דהרמב"ם מודה לסמ"ג בשיעור הפאות. ויותר מזה כתב החת"ס עצמו בתשובה (יו"ד

גם מה שכתב דהרמב"ם הוא יחידאה בזה שמפרש שנטילת הזוג הוא השיעור הקטן. הנה יש להוסיף לזה את שיטת התוס' בנזיר שמספריים מגלחים כתער ממש, וכמ"ש גם הפרישה. דלשיטה זו בוודאי מספריים קטנים מכולם. גם מצאתי בבמאירי שכתב דמספריים הם שיעור זוטא. ובקובץ שיטות קמאי (נדה שם) הביא מהרשב"ש דאף הטור מסכים עם הרמב"ם בזה. אמנם עי' מה שהבאתי מהפרישה בראשית הדברים דאף הרמב"ם מודה דמספריים סתם הם שיעור גדול, ופי הזוג שאני.

ויותר מזה, מה שמקשה החת"ס דמספריים אינם השיעור הקטן, הנה הנו"ב כתב בהדיא לשלול את דברי השואל. ואין ללמוד שהתיר תער אחר מספריים כלל. רק דעתו דאותם שנכשלים בהעברת תער, ומגלחים כך את זקנם כל יום, להם טוב יותר אם ימשיכו לגלח בתער אף בחוה"מ אחר ב' ימים של יו"ט ויו"ט שני של גלויות. ויש להוכיח מזה רק דסובר דאחר ב' ימים מגילות תער השער לא גודל יותר משיעור זוטא הנזכר במשנה, ושלכן כשמגלחו שוב בתער אינו בכלל הלאו. אבל אין ללמוד מזה להתיר גילוח תער אחר מספריים.

ועל מה שכתב עוד החת"ס דתליא בפלוגתא אי שיעור הזקן בב' שערות, וכתב דרק הסמ"ג סובר כן ושהרמב"ם חולק. ושא"כ אין על מי לסמוך כי להסמ"ג שיעור זוטא הוא ככל הראשונים בקריצת הציפורן, ולהרמב"ם אין שיעור ב' שערות בפאות.

לכתחילה). והרי המאירי בסוגיא דנדה סובר כהרמב"ם דשיעור מספריים הוא הקטן.

גם יש להעיר דמלשון הנו"ב נראה דלא תליא כלל בפלוגתא דשיעור ב' שערות, ואף אם אין שיעור פאה בב' שערות יש לומר דילפינן גילוח הזקן מגילוח דמצורע, או דילפינן דלא מיקרי שער כשיעורו קטן כל כך, ע"ש.

ט.

ללמוד קולא לדין מכונת גילוח

אך בעיקר הדבר יש להוסיף דאף בלא כל זה, הנה אם היו דברינן אמורים על הגילוח בתער ממש שהוא בוודאי כלי האסור, להתירו אחר שמשאיר מהשערה רק מעט, אז אכן יש לנו לפסוק לחומרא כשיעור הקטן, וכדאיתא בגמ'. ומשכך יש לנו להידחק בפלוגתא מהו השיעור שממנו והלאה מותר בתער.

אך הנידון בכאן הוא על המכונה שעיקרה ספק ולא נפקא מפלוגתא אם היא כתער או לא, וכמו שהבאתי שיש דעות בפוסקים על זה. א"כ כדי לצרף לספק דמכונה עוד ספק אם יש גילוח בשיער קטן. לזה די לנו מה שאין בשערה כשיעור הגדול שבהם, ודי לנו במה שאין בה כדי לכופ ראשה לעיקרה, שהוא כשיעור גדילת שערה במשך כשבוע ימים (כמו שכתב רש"י בנזיר ו: דקים להו לרבנן דאין שיער מתגדל כדי לכופ ראשו של זה בצד עיקרו של זה בפחות מז' ימים) שאז כבר הוא בכלל הספק, שמא יש להתירו, כדעת הנו"ב שסבר דהוא מותר. וגם לדברי

קל"ט) די"ל בפשיטו' דזקנים של רמב"ם דיהבי שיעורא מ' שער' לא מהלכה למשה מסיני אמרו כן ולא הוה מב"ד של יעב"ץ שיסדרו שיעורים אשר לא שיעורם אבותינו בש"ס אלא דס"ל דשיעורו מן התורה הוא בשור' ב' שערות דהרי לא הקפיד אלא שלא ישוה צדעיו עם אחורי אזניו וכל שלא שוו ושתי שער' מפסיק' שזהו שיעור המקובל בכל דיני שיעור אזי לא הוה היקף רק שמקובל בידם מחכמי אחרונים או אפי' מחכמי התלמוד משום מראית העין להשאיר מ' שער' שלא יראה כמושה הצדעי' עם אחורי אזניו אבל מן התורה כלל לא והמעיי' בלשון הרמב"ם יראה וישפוט בצדק כי כן דעתו וכו' עכ"ל.

וביותר דהא הרמב"ם הוא ראש וראשון לסוברים דמקישין פאות ראש לפאות זקן ולכן סובר דמותר לגלח אף בפאות הראש במספריים כעין תער. ומסתבר שיסכים דשיעור פאות הראש אמור אף בזקן. והסמ"ג מביאו ופוסק כמותו.

גם עי' מאירי בסוגיא דמכות שם דמותר להקיף פאות הראש במספריים כעין תער, כהרמב"ם והסמ"ג, ושם כתב דאף חכמי הדורות שאסרו אין זה מה"ת אלא מד"ס (ואולי יש לדקדק כן ממ"ש הש"ע ביו"ד קפ"א ג תחילה בלשון חיוב ואח"כ בלשון איסור ללמד דאף מאן דאסר אי"ז מה"ת ואינו חייב מלקות כבתער. ועי' ב"י בדעת הר"מ דמש"כ אינו חייב הוא מותר

בודאי לא נסמך הנו"ב על הבשמים ראש בזה].

יא.

דעת השבט הלוי

אחר כתבי כ"ז ראיתי בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' קי"ז) שכתב וז"ל: ואשר חזר ושאל בעניין מכונת גילוח שאסורה עפה"ת כאשר ביארתי במק"א וכב' רוצה להמציא היתר ע"פ הידוע בפוסקים אחרונים לגלח תחילה עד פחות משיעור שערות ואח"כ עם הנ"ל, והדברים עתיקים וידועים. לא ירד בני עמכם בזה כי סו"ס יבא הדבר לידי פריצת גדר להשתמש בתער והותר הדבר ע"י פרושים, ומי יעמיד משיגח ע"ז בכל בית ישראל, וגם בשיעור פחות מכשיעור איכא דעות שונות. ומה שכתב לפרסם כן ברבים, אני עני עכ"פ אין מצטרף לזה. ע"כ.

והנה מש"כ שיש דעות על פחות מכשיעור כבר הארכתי להשיב בזה ע"ד החת"ס. וגם דלעניין דנן די שאין בזה השיעור הגדול שבכולם. גם יש להעיר כאמור דע"פ דרך פעולת המכונה נראה שא"צ למספריים כלל כי המכונה עצמה חותכת חיתוך אחר חיתוך עד שחותכת בפעם האחרונה בסמוך לעור עד שלא נשאר כלום כעין תער.

אך יותר מזה יראה המעיין לנכון בדבריו שלא דחה היתר זה אלא רק לא היתה דעתו נוחה לפרסמו. ומ"ש דיש בזה פריצה שיבואו להתיר גם תער, הנה לשיטתו קא אזיל שמחשיב המכונה לאיסור תורה. אך

החת"ס אכתי דבר זה לא נפק מפלוגתא דתנאי.

י.

עוד פוסקים כשיטת הנו"ב

וע"ע בשו"ת מטה לוי ח"א סי' י' שסמך עמ"ש החת"ס בדעת הנו"ב לצרפו כספק עם ספק אחר והתיר משום זה לחולה שאין בו סכנה לגלח במספריים ולאחמ"כ בתער ע"י גוי (בצירוף פלוגתת הראשונים בדین להיות ניקף ע"י גוי). ובס' דרכי תשובה (ממונקאטש) מביאו ומסכים עמו בעיקר הדבר. ובשו"ת מלמד להועיל (ח"ב) כתב ג"כ לצרף דעת הנו"ב כאמור והביא שהסכים עמו רבי עזריאל הילדסהיימר (ודלא בשו"ת מהרי"א ח"א סי' קי"ט). וע"ע שו"ת שאול שאל סי' ק"ו.

וואמנם המעיין בדברי המלמד להועיל ובדברי רבי עזריאל הילדסהיימר שם יראה דסמכו יתדותיהם מלבד הנו"ב גם עמ"ש בשו"ת בשמים ראש, והיתה דעתם נוטה שהוא מן הרא"ש, אף שכבר בימיהם יצאו על זה עוררים. ואמנם בימינו נראה שכבר מוסכם על כולם שאי"ז מן הרא"ש, ואכמ"ל. אך אין לדחות בזה את שיטתם. כי הנה עיקר סמיכתם היא על הנו"ב, והוא ס"ל להתיר מעצמו, והדפיס ספרו קודם שנדפס ספר בשמים ראש. וגם במפורש כתב שדבר זה לא דברו ממנו הראשונים, הרי שלא מצא שום אחד מהראשונים שסובר כן. ואדרבה יתכן שהבשמים ראש העתיק כן מן הנו"ב, א"כ

קטנה ביותר. ובשערה קטנה ביותר אין ברירות דאסור (כמבואר שדעת הנו"ב ועוד להתיר).

מכל הלין עולה דמנהגם של ישראל לגלח במכונות גילוח חשמליות אף שמשאירות את הפנים חלקות ממש כבתער יש לו סימוכין גדולים בהלכה. ויש להם על מה שיסמכו.

יג.

עוד הערה בעניין זה

אני טרם אכלה דבריי, אעיר עוד אחת ובזה אסיים. דהנה נחלקו בראשונים טובא בהבנת מקום חמש פאות הראש. זה אומר בכה וזה בכה. ובש"ע פסק דמחמת הספק יש להחמיר שלא להעביר תער על כל זקנו. ומשכך נראה דאם המכונה משיירת עכ"פ במעט מן השערות משהו יותר מתער אזי יש עוד קולא מצד שכל מקום ומקום בזקנו הוא רק בספק פאה, כי אפשר שהיכן שנשאר שיער מעט הוא מקום הפאה. אך גם בלא זה כבר יש לנו סמך למנהגם של ישראל כאמור. וד' יאיר עינינו בתורתו אמן.

כבר הבאתי מהפוסקים שחלקו עליו בזה ולכה"פ מידי ספק לא נפק, ובזה שאני מתער שהוא בודאי אסור. ולצרף דעת הנו"ב לס"ס בודאי אפשר.

יב.

סיכום הדברים

מכל האמור עד כה נראה דבדין מכונת הגילוח יש כאן לכה"פ ספק ספיקא לקולא. חדא יש להסתפק אם מחשיבים המכונה כחותכת השיער בצד עיקרו כתער מחמת שכך התוצאה או שנחשב שמותירה מעט שיער ושרי (כמ"ש המנח"ש). ואף אם נחשיבה כחותכת השיער מעיקרו יש להסתפק שמא הדבר מותר כשנעשה ע"י הסכין בשיתוף הרשת כדין מספריים (כמו שהבאתי מגדולי האחרונים, ה"ה הפרישה והב"ח והש"ך והחכ"א והקש"ע וערה"ש ומ"ב, וכן דעת הגר"מ פיינשטיין והגר"ב צ"אבא שאול ועוד. ובראשונים מצאנו יסוד לשיטתם). ועוד שאף אם נחמיר להחשיב המכונה כתער הן בזה והן בזה אכתי יש להסתפק שמא הדין דמותר לגלח בה כי דרכה שהיא מחתכת כתער רק כשהשערה

סימן ג'

דין פאות הראש ובאיזה אופן מותר לגלחם

ומה יש להתיר, ולהעמיד את עיקר הדין על תילו, כי אם הדבר אכן מותר אי אפשר להחמיר על החפצים לנהוג כעיקר הדין.

אשר על כן אמרתי אשוב ואשנה פרשתא דא אי"ה:

א.

גדר הקפה לשיטת הרמב"ם

הנה בביאור דרך ההקפה האסורה נחלקו הראשונים. דעת הרמב"ם (פי"ב מהל' ע"ז ה"ו וכן בתשובותיו סי' רמ"ד) דאינו חייב בהקפת פאות הראש אלא בתער, אבל במספריים מותר, אפי' שמספר כעין תער.

ומבארים שיטתו דסובר דמש"כ במשנה (מכות כ ע"א) דאינו חייב עד שיטלנו בתער קאי בין אפאות הראש ובין אפאות הזקן, וראיה לזה ממאי דאיתא בתוספתא (מכות פ"ג ה"ז) גבי פאות הראש שאינו חייב עד שיטלנו בתער, [ומש"כ הרמב"ם בלשון אינו חייב לאו דוקא דה"ה דמותר לכתחילה, כ"כ בב"י יו"ד קפ"א ואכמ"ל].

וכשיטת הרמב"ם איתא גם במאירי (מכות כ:) והסמ"ג (ל"ת נ"ז). והנמוק"י (מכות שם) בשם הר"ר ישעיה. והר"י מלוניל (שם). ותוס' רי"ד. וכ"פ הריטב"א.

תשובה שכתבתי לחכ"א שליט"א בתוספת דברים מאשר עלה בידי לאחמ"כ:

בס"ד, אייר תשע"ט.

לכב' הרה"ג וכו' בהמשך לשיחתנו בטלפון ובמענה לבקשתו להעלות את דברי על הכתב הנני בא כעת בדברים - דברי סופרים, ואשמח לקבל את תגובתו, ויתבררו הדברים לאמיתתה של תורה אי"ה.

באחרונה התפרסם הוראות בעניין התספורת משמיה דכה"ר שליט"א בזה"ל: בפאות הראש צריך לדעת מהיכן עד היכן הוא המקום המדויק של פאות הראש, ובמקום הזה צריך להשאיר את כל השערות בשיעור של לכוף את ראשה של השערה לעיקרה (לאחר ברור הובהר שזה כ-5 מ"מ). עכ"ל. וכעין זה כתבתם בספר וכו' בכמה וכמה דוגמאות מצויות.

והנה אני כששנתי סוגיא זו היטב מצאתי בזה היתר ברור לכאורה ושא"צ להשאיר כל השערות, ואף שהרוצה להחמיר ע"ע ודאי לא יפסיד, מ"מ חובתנו לברר את חובת ההלכה בזה, ובפרט בעת הזו שעמלים להקים גוף פיקוח על המספרים בעירנו בני ברק, זהו הזמן לברר מה יש לאסור עליהם

גדר הקפה לשיטת התוס'

אמנם דעת התוס' (שבועות ב:) דחייב אף במספריים כעין תער, ולדעתם מש"כ במשנה דאינו חייב אלא בתער קאי אפאות הזקן בדוקא אבל בפאות הראש חייב אף במספריים כעין תער, ולדעתם מש"כ בתוספתא על פיאות הראש שאינו חייב אלא בתער לאו דווקא דאף מספרים כעין תער אסור.

וכדעת התוס' איתא גם בתוס' נזיר (מ"א ע"ב ד"ה השתא) וכן דעת הרא"ש (מכות ס' ב-ג הובא בטור יו"ד קפ"א) ותוס' שאנץ (מכות כ:) ורבינו יונה (שערי תשובה שער ג' ס"ק ע"ח) והסמ"ק (ס' ע"א) ורבינו ירוחם (נתיב י"ז ח"ה קנט:), והאגודה (ריש שבועות) וכ"פ היש"ש (יבמות פ"ב ס"ח).

ועי' תשב"ץ (ח"ג סי' צ"ג) להחמיר כתוס' לאסור מספריים כי הוא ספק לאו. ולהלכה פסק הש"ע (יו"ד קפ"א ג') דיש לחוש לדברי האוסרים.

דין מלקט ורהיטני לשיטת הרמב"ם

ונהגה לדעת הראשונים דלא אסרה התורה אלא תער אבל מספריים כעין תער מותרים, יל"ע כיצד הדין במלקט ורהיטני אשר הם תולשים השערה בלא חיתוך (פינצטה), ובאמת דבריטב"א נראה שהוא מסתפק בזה, כי הוא מביא את שיטת הר"מ ומבאר דעתו בב' דרכים. טעם א' כתב דתער משוה צדעיו עם אחוריו משא"כ מספריים דנשאר מעט,

ולפי"ז מלקט ורהיטני אסורים כי הם אינם משיירים כלום והם כתער ממש. ובטעם ב' כתב הריטב"א ככל הנך ראשונים דילפינן הקפת הראש מגילוח הזקן ולפי טעם זה נראה דמלקט ורהיטני מותרים. אך מסיק שיותר נראה כטעם השני ולכן פוסק דבין בהקפת הראש ובין בהשחתת הזקן לא נאסר אלא תער ושכן נראה ברור, אך מסיים דעם כל זה הנהגה שלא להקיף אפילו במספריים כעין תער הרי זה משובח.

ובראשונים מצינו כב' צדדי הריטב"א. ראה סמ"ג (שם) שמפרש דכשם שבזקן רק גילוח שיש בו השחתה אסור כך גם הדין בפאות הראש, וכ"כ המאירי, וכ"כ הנמוק"י בשם הר"ר ישעיה דילפינן ראש מזקן ושכן דעת הר"מ. וא"כ מלקט ורהיטני מותרים.

ואילו בתוס' ר"פ ובפסקי הרי"ד ובר"י מלוגיל כתבו דמספריים מותרים כי נשאר מעט מן השיער, ולטעם זה נראה דמלקט ורהיטני אסורים.

גם בדברי הרמב"ם עצמו יש פנים לכאן ולכאן, כי בהלכות כתב (פ"ב מע"ז ה"ו) דמותר ללקט הפאות במספריים לא נאסר אלא השחתה בתער, ומשמע קצת דמספריים מותר כי אינם משחיתים, ולפי"ז י"ל דמלקט ורהיטני שהם משחיתים אסור. אך לעומת זה בתשובה (רמ"ו) כתב שאין ציווי לגדל הפאות רק לא להשחיתם ע"ש, ונראה יותר דא"צ שישאר כלל, רק שאסור לגלח גילוח שיש בו השחתה.

דנחלקו בביאור שיטת התוס', ושדעת רוב הפוסקים דכשנשאר אפילו קצת מן הקצת כבר מותר וא"צ כדי לכונף ראשן לעיקרן. ואף שיש שחולקים בזה מ"מ נראה דעיקר הדין לקולא ובפרט דכל מה דאוסרים מספריים כעין תער הוא מצד החומרא לחוש לשיטת התוס', הבו דלא לוסף עליה דכשנשאר מעט כבר מותר.

ב.

כמה שערות צריך להשאיר במקום

הפיאות

בעניין כמה שערות צריך לשייר במקום הפאות שבצידי הראש כתב הרמב"ם (פי"ב מהל' ע"ז ה"ו) וז"ל: ופאה זו שמניחין בצדע לא נתנו בה חכמים שיעור ושמענו מזקינינו שאינו מניח פחות ממ' שערות, עכ"ל. ובטור הביא דבריו אלא שגרס ארבע שערות. גם באגודה (פ"ג דמכות) כתב בשם ספר מצוות קטן דבראש צריך להניח ד' שערות במקום הצדעיים.

אלא שיש מי שחולק ע"ז, עי' ב"י שהביא מהסמ"ג דבתוספתא משמע דבב' שערות חייב, וראה מה שהשיב הב"י ע"ז, ומש"כ הד"מ לפרשו, ולדעתם אין קושיא על הרמב"ם. אך הב"ח והפרישה העמידו הקושיא על עומדה, ודעתם דהרמב"ם נסתר מן התוספתא. ועי' חת"ס יו"ד סי' קל"ט, ושו"ת שבט הלוי ח"ה (סי' ק). ואכמ"ל.

גם בביאור מקומם של הנך מ' או ד' שערות שהזכיר הרמב"ם יש כמה שיטות. יעוי' בב"י

דין מלקט ורהיטני לשיטת התוס'

והנה מפשיטות דברי כולם נראה דדוקא בדעת הרמב"ם יש מה לדון בדין מלקט ורהיטני, אבל לדעת התוס' ועוד דמספריים כעין תער ג"כ אסור, הוא הדין גם במלקט ורהיטני שהם אסורים. וכתב בשו"ת שבט הלוי ח"ה (סי' צ"ט אות ד') דלפי"ז צ"ע הרבה בדעת החת"ס שכתב בתשובה (יו"ד סי' ק"מ) דגם לתוס' אינו אסור אלא תער ומספריים כעין תער אבל מלקט ורהיטני שהם תולשים מותר, וע"ע מה שאכתוב בשם הגרע"א שחלק על החת"ס וגם הקשה כע"ז. וביש"ש (יבמות פי"ב סי"ח) נראה כדעת החת"ס. ואכמ"ל.

א"כ נמצאו בגדר האיסור ד' שיטות: שיטה ראשונה דרק תער נאסר אבל מספריים ומלקט ורהיטני מותרים (כ"כ הראשונים בדעת הר"מ). שיטה שניה שתער ומלקט ורהיטני אסורים ורק מספריים מותרים (כן דעת כמה ראשונים וכ"כ הריטב"א בפי' א' בדעת הר"מ). שיטה שלישית שתער ומספריים כעין תער ומלקט ורהיטני אסורים (דעת התוס' ודעימיה). שיטה רביעית שמלקט ורהיטני מותרים אבל תער ומספריים אסורים (כ"כ החת"ס בדעת תוס').

למעשה פסק הש"ע (יו"ד קפא ג) אינו חייב אלא בתער ויש אוסרים במספריים כעין תער ויש לחוש לדבריהם. ע"כ.

והנה לדעת התוס' מאימתי חשיבי מספריים שלא כעין תער עי' להלן סי' א' שהבאתי

שערות מהני דלא מיקרי הקפה, וממש"כ ב' שערות נראה שדעתו כחת"ס דשיעור ד' או מ' היינו מדרבנן.

אמנם ע"י תשב"ץ (ח"ב סי' ק' ח"ג סי' צ"ג) שכתב לפרש שיטת הרמב"ם דשיעור מ' שערות הוא מטעם דמדמין דין פאות הראש לדין קרחה האמור בגמ' בסמוך, וכשם ששיעור קרחה הוא בכגריס, כך גם השיעור בפאות הראש. והנה בשיעור גריס יש ג' עדשים על ג' שהם ט' עדשים, ושיעור כל עדשה הוא ד' שערות. וא"כ שיעור גריס הוא ו' שערות על ו' שערות, ועולה המניין על ל"ו שערות. וביאר דמה שהוסיפו על זה עוד ד' שערות אפשר לפרש דלחומרא לא דק או דבעינן עוד ד' למורשתא דקרנתא, ע"ש.

ומזה הסיק התשב"ץ דהנך מ' שערות בעינן שיהיו מרובעין כשיעור גריס, ושלכן צריך להשאיר בהם שיעור כרוחב וכאורך גריס.

ונלענ"ד דיש להביא לזה ראיה גדולה שכן דעת הר"מ (אף שבהלכות לא פירש במניין השערות שיעור אורך ורוחב) ממ"ש הר"מ בתשובה (סי' רמ"ד) שרוחב הפאה הוא כרוחב הצדע והוא דק מן הבוהן. וידוע דשיעור רוחב אגודל הוא 2 ס"מ לרח"נ, או 2.4 ס"מ לחזו"א. ובשיעור גריס האמור לגבי כתמים דנדה הביאו הפוסקים מש"כ המעיל צדקה שהוא 1.8 ס"מ לערך, וא"כ דברי הרמב"ם שיש להשאיר כרוחב הצדע שהוא מעט פחות מן הבוהן עולים בקנה אחד עם מש"כ התשב"ץ דהשיעור כגריס. ויש להק' ממ"ש התשובה מאהבה (ח"ג סי' ת"ז)

שהקשה ע"ז מרש"י שכתב דשיעור הפאה הוא מכנגד שיער שעל פדחתו ועד למטה מן האוזן, ושבדאי יש באותו מקום שערות הרבה יותר ממ'. ותירץ דאפשר דלא פליגי רק שהרמב"ם נתן שיעור רק לרוחב הפאה לעשותה ברוחב ד' שערות. אבל באורכה גם הוא סובר שצריך להשאיר כרש"י מלמעלה עד סוף האוזן (וזה אפ"ל רק אי גורסין ד' ולא מ').

עוד כתב שם דנראה מרש"י דאם גילח חלק מן הפאה ולא את כולה אינו חייב, וביאר דמיירי כשגילח חלק מן הרוחב באופן שנשאר חלק מהשיער ואין השוואת צדעיו לאחורי אוזנו. או דמיירי שגילח מן הפאה למטה. ועדיין יש למעלה שיעור המפסיק ולא מקרי השוואה.

גם ראה בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' קל"ט) דיש לומר בפשיטות דהזקנים שנתנו שיעור מ' שערות לא מהלכה למשה מסיני אמרו כן וגם לא היו מבית דינו של יעבץ אשר שיעור שיעורים שלא שיערום אבותינו בתלמוד, אלא נראה דס"ל דמהתורה די במה שמשיר ב' שערות, כי ע"י שמשיר ב' שערות שוב אין זה משהו צדעיו עם אחורי אוזנו, אמנם משום מראית העין מקובל בידם להחמיר להשאיר מ' שערות. וקבלה זו מחכמי האחרונים או אפילו מחכמי התלמוד היא, וע"י שמשוה צדעיו עם אחוריו ומשאיר באמצע מ' שערות אין זה נראה ואין זה נקרא שמקיף את פאת ראשו. ע"כ. גם בתשובת הגרע"א כתב דלהרמב"ם כשמשיר ב' או ד'

איתא במשנה בנזיר (מב:) דנזיר חופף ומפספס אבל לא סורק, ולמסקנת הגמ' שם כולא מתני' ר"ש היא דאמר דבר שאינו מתכון מותר, ואעפ"כ נזיר אינו סורק משום דכל הסורק להסיר נימין המדולדלין מתכוון. וביארו שם בתוס' דסתם סורק להכי מתכוון, ונראה דהוצרכו להוסיף כן משום דקשיא להו דאם האיסור הוא משום מתכוון היה לתנא לחלק בין מתכון לשאינו מתכון, וע"ז הוסיפו דסתם סורק להכי מתכוון. ואין הכי נמי אם אינו מתכוון כלל להשיר נימין מדולדלין מותר לסרוק.

והנה מכ"ז משמע דסריקת הראש אין בה פס"ר שיתלוש כי אם הוא פס"ר הדין דאסור גם אם אינו מתכוון בהדיא (עי' מלוא רועים שם שהקשה כן בדברי הגמ').

אמנם בפירוש הרא"ש שם במשנה כתב "אבל לא סורק דהוה פס"ר וכדמפרש בגמרא" וביאור דבריו נראה דהוקשה לו כנ"ל מדוע אין התנא מחלק בין מתכון לשאינו מתכון, ותירץ דכיון דהוא פס"ר כל הסורק מתכוון לכך ונותן דעתו לסרוק על דעת כן (וכמש"כ הרא"ש בפסחים סי' ב'), א"כ נראה דהוא מחלוקת, לתוס' אין בסריקה פס"ר ולרא"ש יש.

ובשו"ת ריב"ש (סי' שצ"ד) הקשה עמש"כ רש"י (שבת פא:) דסריקה היא פס"ר ונזיר אסור בה בחול ככל אדם בשבת, והקשה ריב"ש מהגמ' נזיר הנ"ל דמשמע דאי"ז פס"ר, ותירץ המג"א (או"ח ש"ג ס"ק כ"ב) דאפשר שרש"י בא להשמיענו דאפילו אינו

אודות רבו הנו"ב שהיה ארוך בדורו היה אגודלו רחב והיה יכול למדוד בו שיעור כתם. אך אפשר די"ל שכתב כן כי שיעור כתם הוא יותר מגריס. ולע"ע ד"ב. ובהיותי הכא אציין עוד דא"כ יש להביא מכאן ראייה דמודדין שיעור ד' שערות דעדשה בשערות הראש ולא בשערות הגוף, כי שיעור מ' שערות שהביא הרמב"ם בשם הזקנים הוא בפאות הראש. וזה דלא כשיטת הרמ"א בסי' ק"צ].

הרי לן דלשיטת הרמב"ם צריך להשאיר בכל פאה מפאות הראש מ' שערות ושיהיו באורך וברוחב כגריס. וא"כ אם מניח כרוחב ד' שערות וכאורך ד' שערות כבר די בזה ויכול לגלח השאר. ושאפשר שגם רש"י סובר שאין חיוב כשמגלח מקצת מן הפאה ואינו משווה לגמרי צדעיו עם אחורי אזנו.

אלא דלהלכה פסק בש"ע (יו"ד קפ"א ט') דאסור לתלוש ב' שערות אפילו מפאה מלאה שיער, משום שחושש לדעת הסמ"ג בספק דאורייתא. ולכן כתב בגבולות מקום הפאות "וכל רוחב המקום הזה לא תיגע בו יד".

ג.

אם הסורק שיער הוה פס"ר שיתלוש

האחרונים דנו אם מותר לסרק הפאות במסרק, אך בטרם נדון בדבריהם יש לדון אם כשמסרק הוה פס"ר שיתלוש שיער, ואמנם הדבר תלוי בטבע אך יש לידע המציאות במסרק שדיברו בו חכמים במשנה ובתלמוד.

הרמה נדפסה בשו"ת מכת"י סי' ס"ג
[ולאחרונה גם בשו"ת רבי עקיבא איגר
החדש הוצאת המאור ח"ד סי' מ"ט] וזה
לשונו שם: ראיתי לעורר ולתמוה איך מצינו
ידינו ורגלינו בסריקת פאות הראש הלוא
לדעת יש אוסרים בש"ע יו"ד (קפ"א ס"ג)
במספרים כעין תער ג"כ אסור בגילוח
הפאות והמחבר סיים דיש לחוש לדבריהם,
וזה דעת התוס' ריש שבועות דלא ילפינן
פאות מזקן ולא צריך דוקא השחתה דתער,
ה"נ נימא דלא דמי לענין דרך גילוח
דבפאות הראש אף שלא דרך גילוח חייב...
ואף דיש לדון קצת בספק ספיקא, ספק שלא
כתוס' אלא תער דוקא כמו ב זקן וספק
כשיטת הסוברים דבשיוור ב' או ד' שערות
מהני דלא מקרי הקפה, מ"מ הא לפי"ז נקל
ג"כ במספרים מהך ס"ס עצמו, והרי מפורש
להדיא בש"ע דלא תיגע יד בכל הפאה אף
במספרים, הרי דגם במשייר מקצת שערות
אסור במספרים, א"כ ממילא ה"ה במלקט
מלקט ורהיטני דמאי שנא זה מזה, ומטעם
דבר שאינו מתכוון א"א להתיר דהא סריקה
הוה פס"ר כדאמרינן בנזיר אבל לא סורק
וצ"ע לדינא, עכ"ל.

(מה שהוכיח מהגמ' בנזיר כבר ביארתי
דתליא בפלוגתא, אמנם הכרעת הב"י דהוה
פס"ר).

והגרע"א הקשה את קושיתו זו לחת"ס
והחת"ס השיבו בארוכה (שו"ת חת"ס יו"ד
סי' קל"ט-ק"מ) שראה לרבו הגר"נ אדלר
שהיה סורק את פאות ראשו, ובטעם ההיתר

מתכוון להסיר נימין המדולדלים אסור, וזה
כעין דברינו הנ"ל. וע"ע בשו"ת ריב"ש שם
שהאריך אם סורק הוה פס"ר. ועי' בב"י
(או"ח ס"ס ש"ג) שהביא מרש"י הנ"ל
דסריקה הוה פס"ר, וכן מהרא"ש (ביצה סי'
כ"ד) והכלבו (סי' ל"א כ"ו ע"ג) ועוד, ולכן
פסק שם דאסור לסרוק בשבת.

והנה בדעת רש"י יל"ע דבגמ' שבת הנ"ל
כתב בהדיא דהוה פס"ר, ומאידך בגמ' בנזיר
לא פירש כהרא"ש ומשמע כתוס' דאי"ז
פס"ר (כדקדוק ריב"ש והמלוא רועים).
ובאמת הפירוש הנדפס למסכת נזיר אינו
ודאי שהוא מרש"י, עי' רע"א בגליון הש"ס
ריש נזיר שכתב בשם החיד"א בשה"ג דאינו
מרש"י, ובאמת בשער ש"ס דפוס וילנא
יחסוהו לריב"ן חתן רש"י, אמנם עי' בקובץ
הערות למסכת יבמות מהגר"א וסרמן,
ב"דיעות נכבדות" אשר בתחילתו שהביאו
שכמה ראשונים שיחסו פירוש זה לרש"י,
ולדבריהם יל"ע.

ד.

בדין סריקת פאות הראש

הגר"ע איגר בגליון הש"ס למסכת שבועות
(ב:) הקשה לדעת תוס' שם דסוברים דאיסור
פאות הראש הוא גם במספריים כעין תער
כיצד מותר לסרק את הפאות, וז"ל: לפי"ז
נראה דגם במלקט ורהיטני חייב כיון דלא
מקשינן ראש לזקן לעניין מספריים מנ"ל
לפטור בראש במלקט ורהיטני... וא"כ יהיה
אסור לסרוק פאות הראש, וצ"ע לדינא
וכתבתי מזה בתשובה, עכ"ל. ותשובתו

מי שדעתו רחבה מדעתנו יתרצנה". ובסיום התשובה כתב דמכל האמור נ"ל פשוט היתר גמור בלי שום פקפוק, וזכות למנהגן של ישראל למיסרק רישא במסרק מבלי לתלות בוקי סריקי ברבותינו. ע"כ.

ובאמת דדעת הש"ע בזה צ"ע מדוע מחמיר להשאיר בכל גבולות הפאות שערות, וראיתי בהערות הגריש"א למס' שבועות שמפרש דמ"ש הש"ע וכל רוחב המקום הזה לא תיגע בו יד, היינו למיחש לדעת הסמ"ג אך כשאנו מגלח וגם משחית (דהיינו תער) מותר. ולפ"ז מספריים ומלקט ורהיטני, ואף סירוק, יהיה מותר גם לשיטת הש"ע. אמנם יש לדחות דבריו ממ"ש הב"י בהדיא דאף מספריים כעין תער אסור אפילו בקצת מן הפאה.

כדעת החת"ס להתיר הסריקה בפאות הראש כתב בזבחי צדק (יו"ד קפ"א) משמו, וכן בפתחי תשובה (יו"ד קפ"א) וראיתי בסוף ספר טעמא דקרא למרן הגר"ח קניבסקי בהנהגות מהחזו"א בסוף הספר שכתב שהחזו"א פסק כחת"ס דמותר לסרוק פאות הראש והזקן ודלא כרע"א שמחמיר בזה. (ובזמנו שלחתי להעיר לגר"ח קניבסקי שמלשונו שם נראה שהרעק"א אוסר אף בזקן, כשאלבא דאמת אינו כן). ולא שמענו מי שמחמיר בסריקה דפאות הראש מפוסקי זמננו, וגם אצל עדות הספרדים הנמשכים בהוראה אחר דעת הב"י לא ראיתי מי שכתב להחמיר בסריקה, ואדרבה המנהג פשוט להקל.

ביאר דיש להתיר משום דיש כאן כעין ספק ספיקא להקל, וביותר שכן מוכח בסוגיא שאי אפשר שיהיה הדין לחומרא בב' הספיקות.

דלשיטת הרמב"ם דיהיב שיעורא לפאות הראש ודאי מותר כל שנשאיר ב' שערות ואף דמדרבנן השיעור מ' שערות משום מראית העין, מ"מ אף מי שיש לו מ' שערות מצומצמים אין לאסור סריקה דהוה פס"ר באיסור דרבנן שישיר ב' שערות מתוך מ'.

גם אי נימא דהדין כהסמ"ג שכל ב' שערות אסור ואפילו מפאה מלאה שער, מ"מ לומר דהדין כהסמ"ג וגם הדין שאסור להסיר הפאה ע"י מלקט ורהיטני זה א"א, וכפי שכתב שם בזה"ל: ולזה אני אומר דאי אפשר להחמיר תרי חומרי בהדדי... אלא על כרחך או נימא דלא חייב אלא בהשרת כל השיער מבלי להשאיר ב' שערות מה"ת וכמש"כ לעיל, וזה לא הוה פסיק רישא, או נימא דילפינן ראש מזקן דבעי תער דווקא, אבל לחוש ולומר דהלכה כתרומיהו לחומרא, א"כ תקשי מתני'. עכ"ל.

כי א"כ מה שכתוב במשנה גבי נזיר אבל לא סורק, מדוע אי"ז כתוב גבי כל אדם בפאות הראש דזהו חידוש טפי וגם שכיחי טפי. (וע"ש שאחרי כן הביא עוד כמה טעמים להקל).

והוסיף דמה שכל זה הוא נגד הש"ע (כמש"כ הגרע"א) "הרי כבר זכינו להתיר הסריקה בפאות הראש ומה שקשה על הרב בית יוסף

ה.

סיכום

לגבי סריקת פיאות הראש ביום חול רווח המנהג בכל עדות ישראל להקל לכתחילה, וכן נהגו יראים ושלמים מפורסמים בתורה ובחסידות, וזה למרות שפוסקים שאסור לסרוק שיער בשבת כי פס"ר שיתלוש שער, והטעם לקולא הוא מחמת ההיתר שכתב החת"ס שלשיטת הסוברים שרק תער אסור הסריקה מותרת, וגם לשיטת הסוברים שיש שיעור למנין השערות בפיאות הראש הסריקה מותרת, ולהחמיר בב' המחלוקות אי אפשר (וזה דלא כמו שכתבתם בספר שהקולא היא רק היכא שאין פס"ר שיתלוש שיער).

והנה מטעם ההיתר הזה יש מקום להקל גם בנידונים דנן, ולדון דבר מתוך דבר, שכל שנשארו מ' שערות ארוכות קצת מן הקצת יותר מתער במקום שהוא בודאי מקום הפיאות, אין עוברין שום איסור מדינא. אם מגלח השאר במספריים כעין תער או במכונה שאינה תער. או תולש ע"י משחה או מסרק וכל כיוצ"ב. ורק בתער אסור.

ואף אם נחמיר כשיטת התשב"ץ אם ישאיר ז' שערות על ז' שערות בודאי השאר מותר. ובאמת בלאו הכי עפ"ר נשאר הרבה יותר ממ' שערות בכל צורה ואופן.

אשר על כן נלענ"ד דאם בא אדם לשאול אם מותר לו לגלח מקצת מן הפאה מאיזה טעם, יש להורות לו דכיון שנשאר מ' שערות מותר

לגלח השאר, רק שלא יגלח השאר בתער, כאמור.

אינני נכנס כאן לעניין ההרגשה הנוראה שאוחזת כל לב בתספורות זרות שנכנסו לכרם מן הפרצות. אלא לדון אודות עיקר ההלכה והדין. ואעיר בזה עוד דהנה אם נחמיר על הספרים יותר מזה אז יצא מן התקנה הזו מכשול, כי יש כאלו אנשים החפצים כן להסתפר ולגלח חלק מן הפאה והם ילכו אצל ספר שאינו יר"ש שהוא כבר מורגל בעו"ה לגלח אף בתער שבזה הדין דאסור, ונמצאת מכשילם ומה הועילו חכמים בתקנתם, אך כשנעמיד התקנה על עיקר הדין כאמור בלא חומרא, אז ילכו אצל ספר יר"ש והוא יגלח להם שלא בתער ובזה נצילם ממכשול.

ו.

מקום סוף הפאה בצד מטה

עוד בזה הנה אודות גבול התחתון שבפאה כתב הש"ע דשיעורו עד למטה מן האוזן וכו', ומפורסם דיש בזה פירושים. אמנם לפי האמור אפשר להקל בזה כי אף אם נקל כשיטה שהוא הגבול היותר גבוה סמוך לראש אכתי נשאר יותר ממ' שערות.

וביותר למש"כ הב"י דאפשר שאף לרש"י הוא מותר כל שנשאר שיער המפסיק בין אחורי אזנו לראשו.

גם ראיתי בספר מגד גבעות עולם (ח"א עמ' צד) שהביא ע"ז סברא נכונה מהגר"מ פיינשטיין דמי שבילדותו לא גדל לו שיער

לכל אורך האוזן מיניה מוכח שהשער שגדל
לו שם בבגרותו הוא מן הזקן, ורק מי שגדל
לו בילדותו שערות באורך האוזן עליו כתב
הש"ע דשיעור הפאה הוא עד למטה מן
האוזן. ושכ"כ הר"א מזרחי (בפר' קדשים)

שהצדעים מכלל הראש הן והן מחוברים
ללחיים שהרי קטן שאין לו זקן צדעיו מלאין
שער כמו הראש.
ואסיים בתפילה שלא אכשל בדבר הלכה
ולא תצא תקלה מתח"י. אכ"ר.

